

Eestirootslane

ESTLANDSSVENSK

Eestirootslaste Kultuuriomavalitsuse häälekandja

2/2026

Estlandssvenskarnas Kulturförvaltnings tidskrift

**Aibo
land,**

Eestirootslane

ESTLANDSSVENSK

Eestirootslane on Eestirootslaste Kultuuriomavalitsuse ajakiri ja kajastab eestirootsi kultuuri siin- ja sealpool Läänemerd.

Ajakiri ilmub digitaalselt neli korda aastas ja on leitav kodulehel.

Estlandssvensk är Estlands-svenskarnas Kulturförvaltnings tidskrift och återspeglar den estlandssvenska kulturen på båda sidor av Östersjön.

Tidskriften utkommer digitalt fyra gånger om året och finns tillgänglig på hemsidan.

Koduleht/hemsida:

www.visitaiboland.ee

Ajakirjas avaldatud sisu ei tarvitse kajastada kultuuriomavalitsuse seisukohti. Tekstide tõlkimisel on kasutatud tehisintellekti abi.

Innehållet i tidskriften speglar inte alltid kulturförvaltningens ståndpunkter. Texter har översatts med hjälp av artificiell intelligens.

Toimetaja/redaktör:

Jana Stahl

Kujundus/formgivning:

Piret Miina Roberg

Keeletoimetaja:

Margaret Pärlä

Kaanefoto/omslagsfoto:

Maria Kilk

Kaastööd/bidrag:

info@eestirootslane.ee

ISSN 2000-2416

Aiboland,

Suve erinumber

Ajakiri sündis seekord justkui eemalt vaadeldes ja pisut vähem muljeist endist, mida ongi ehk kõige keerulisem edasi anda, et see moonutusteta lugejani jõuaks. Üritustel osaledes jäi mulje, et kõik sõnades edasi antu võib jääda liiga hoomamatuks, et inimesteni jõuda. Või sõltub see siiski pigem vastuvõtja enda arusaamadest? Mine võta kinni. Meie pingutustest hoolimata koosneb ajakiri ikkagi vaid arvamusalgudest ning meie endi vahetuist muljeist, mis ei asenda kohalviibija kogemusi. Seega on lühikesed ülevaated ainult katsed lugeja viia ajas edasi või tagasi paikade ja inimesteni, kuhu ehk ise ei jõudnud, sest suvel toimub ju sedavõrd palju.

Aiboland on suur ning eriilmeline. Kui on soovi enda lugusid Aibolandis sündivast jagada, siis ootame rõõmuga kaastöid, et saaksime veel vahetumaid ja täpsemaid muljeid. Muretseda pole vaja, sest meie tubli toimetaja Margaret Pärlä aitab lugusid keeleliselt siluda, enne kui Piret Roberg need tehisaru abiga tõlgib ning kujundusfaiilis töötlemas asub.

Loodust vaadeldes näeb seal palju: kõik need lõhnad ja hääled ning vihmajärgne värskus mõnuses vaikuses ...

Ilusat suve!

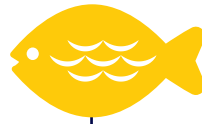
Sommar- specialnummer

Den här gången växte tidningen fram lite på avstånd och mindre utifrån egna upplevelser. Kanske är det också det svåraste – att förmedla intryck så att de når läsaren utan att förändras. Under sommarens evenemang fick jag känslan av att allt som uttrycks i ord lätt blir alltför svårfångat för att verkligen nå fram. Eller beror det ändå mest på mottagarens egna erfarenheter och tolkningar? Vem vet. Trots våra ansträngningar består tidningen ändå av personliga berättelser och våra egna intryck. De kan aldrig ersätta upplevelsen av att vara på plats själv. De korta översiktterna är därför bara försök att föra läsaren framåt eller tillbaka i tiden – till platser och människor som man kanske själv inte hann besöka, eftersom sommaren bjuder på så mycket.

Aiboland är stort och mångfacetterat. Om du vill dela med dig av berättelser om det som händer i Aiboland, tar vi gärna emot bidrag. Då kan vi ge ännu fler direkta och levande skildringar. Du behöver inte oroa dig – vår duktiga redaktör Margaret Pärlä hjälper till att språkligt bearbeta texterna innan Piret Roberg, med hjälp av AI, översätter dem och arbetar vidare med dem i layouten.

När man betraktar naturen finns det alltid mycket att upptäcka – dofterna, ljuden och den friska luften efter regnet i den stilla tystnaden ...

Trevlig sommar!

Ruhnu pulma taaselustamine
Kuidas taassündis
Ruhnu pulm

4–15

Återupplivandet
av Runöbröllopet
Hur Runöbröllopet växte fram

Raamatuesitlus
kohvikus „Pagu“

16–17

Bokpresentation
på kafé Pagu

„Päikeseskujad“ päikeselises
Eestimaa suves

18–19

Soldyrkarna i den soliga
estniska sommaren

Rannarootslaste tähtpäevad ja
kombestik

20–27

Estlandssvenskarnas högtider
och traditioner

Kultuurinõukogu
aastakoosolek Haapsalus

28–29

Kulturrådets
årsmöte i Hapsal

Rannarootsi kultuuri
uuestisünd 1990ndatel

32–35

Den estlandssvenska kulturens
återuppvaknande på 1990-talet

Kalender 36 Kalender

Näitus „Hoppet 100“

37

Utställning
"Hoppet 100"

Leedriõiejook

38–39

Fläderblomsdryck

Keeda ise faluni punane värv

39

Koka din egen falurödfärg

Ruhnu pulma taaselustamine

JANA STAHL

Esmalt kummardan sügavalt kõikidele, kes Ruhnu pulma lavale jõudmist ette valmistasid ja seda eest vedasid säärase jõuga, mida poleks neilt oodanudki. Tänan Karoliina Kreintaali, Lee Tauli ja Kairi Leivot, kes paar suve tagasi mu mõtte Rannarootsi Muuseumi õuel üles korjasid ning selle ka ellu viisid. Viimaseil aastail olen mõistnud, et ilma kogukondadeta ja inimesteta, kes end selle pärimusega sidunud on, poleks võimalik rannarootsi pärandit elusal kujul kogeda. Nii astusid vanadelt salvestustelt välja justkui elluärrganud mustvalged arhiivifotod, kui Eesti Rahva Muuseumi laval algas kontsertetendus „Ruhnu pulm“.

Lavastuse ettevalmistusperiood tõi ruhnlased pulma Leelproovi kokku juba mulluse Ruhnu viiulilaagri osana. Pulmas on vaja osata viisipäraselt käituda ja tant-sida; tantsuoskusi lihvis Leanne Barbo, kes, olen kindel, õpetas ruhnlastele rohkemgi, kui pulmalavastuse läbiviimiseks vajalik oli. Taustateadmised on olulised, sest neid tundmata pole võimalik mõista traditsioonide vajalikkust ja tavade mõtet.

31. mai etendusel kaasa lüües tuli lausa pisar silma ja meeleliigutus andis kurgus tunda, kuid nagu teatrimaskil, naeris teine silm, saades osa ruhnlaste endi lustist, kui pulma läbi mängiti. Loodan, et Mikael Sjövall uurib Eva Lorentzilt muljeid ajakirja Kustbon jaoks.

Korraldusmeeskonnal tuli pulma uurida ja kirjeldada ning seejärel koostada stsenaarium, mis toetus varasemaile

allikaile. Kui etendus pihta hakkas, kirjeldas Lee Taul enda tundeid järgmiselt: „Kõik oli pidulik, publik saabus ja maad võttis teadmine, et nüüd enam rohkem midagi teha ei saa. Samas meenus, et peaks üle vaatama, kas pink ja tool on ikka õiges kohas ja too kulp seal laua peal olemas. Selgus, et tuligi veel viimaseid täiendusi teha.“

Suuremahuliste projektide puhul on tavaline, et kõik ei teostu plaani järgi. Sealjuures on oluline, et korraldusmeeskond ainsana „lavatagustest apsakatest“ teaks ning et osatäitjad suudaksid kõike edasi anda tundega, et etendatav pulm on nende kehas ja mälus olemas ilma pingutuseta – nii tuleb laval toimuv palju loomulikumalt välja. See kõik oli 31. mail olemas.

Loodan väga, et ruhnlastele endile jäävad need teadmised ja see kogemus veel kauaks meelde kui osake nende endi koduloost. Pean seda oluliseks lisandväärtuseks Pakri pulmaga võrreldes, kus suurema püsigogukonna puudumise tõttu etendasid lavastust tantsurühm Leesikad ja Pakri orkester. Ka Ruhnu pulma lavastamisel kaasati pärimuse kandjaid väljastpoolt Ruhnu kogukonda, näiteks pulmaviise esitanud viuldajaid. Siinkohal nimetan ära kõik osalenud muusikud: Sänni Noormets, Nora Viikmaa, Anne-Liis Paide, Kristo Kruusman, Kertu Zahharov, Helina Sommer, Maia Selis, August Kutser, Bibi-Loore Pilipenko, Mari Lepik, Auli Parrest, Kaidi Korablev.

Lisaks eelpool nimetatud korraldusmeeskonna liikmetele, kes täna esinevad ansambel RUNÖ nime all, tänan eriliselt Ruth Keskpaika, kes vastutas lavakujunduse eest, Leanne Barbot, kes Ruhnu tantse õpetas, rahvarõivaste eest hoolt kandnud Külli Uustali ja nõu andnud Marika Reintami. Kuidas õnnestus Küllil pulmalised täisrõivastusse saada, arvestades Ruhnu pulmarõivaste rikkalikkust, tuleb kindlasti temalt endalt järele uurida. Sänni Noormets juhtis muusikuid mitmes proovis, mis andis tooni tänavusel Sabatantsulgi, kuhu kaasati ka Steffensoni trio. Täname Triinu Lampi ja tema tüdart Hanna Lampi, kes viisid pulmapäeval ERMis läbi Ruhnu pulmapärja valmistamise töötoa. Kõiki töötube, mis kahe aasta jooksul läbi viidi, ja ettevalmistavaid proove, mis sündmuskavadesse põimiti, on rohkem kui ühel käel sõrmi. Ajakavva pidi mahtuma ka meedias sündmuse kirjeldamine. Ei tohi unustada, et sarnaselt eestirootslaste laulu- ja tantsupeole korraldab kõike meeskond, kes teeb seda kõike põhitöö kõrvalt või selle osana – amatööride meeskond kasutab meeskonnaliikmete tugevusi armutult ning ülevat eesmärki silmas pidades ära. Suuremahulisi sündmusi ja festivale korraldavad tänapäeval selleks spetsiaalselt ette valmistatud meeskonnad mitme kuu vältel, kuid oleme mõistnud, et hoolimata olukordadest, kus kõik ei teostu plaanipäraselt ajanappuse ja *force majeure*'i tõttu, on seltskonnal, kel on Aibolandi kogukondadega side või kes on sest koguni osa, siiski eeliseid, mida kutselistel meeskondadel pole. Seeläbi võiks jääda tähelepanuta kõige olulisem osa sündmusest: tunne, et see üritus on meie kõigi pingutuse

vili ja sündinud südamesoovist korraldada sündmus, mis oleks kogu oma eheduses meieväärline.

Ruhnu pulma toetasid ja kaasrahastasid Eesti Rahvakultuuri saarte pärimuskultuuri programm, Eestirootslaste Kultuuriomavalitsus, Eesti Kultuurkapitali rahvakultuuri sihtkapital, Ruhnu Muuseum, Ruhnu vald, Eesti Autorite Ühing.

Kui suvel Ruhnu satute, siis küsige lavastuse tarbeks loodud Ruhnu pulma kirjeldavat brošüüri: selle vahel on tore koopia Ruhnu pulmalatarnast, mille saab ise valmis meisterdada või soovi korral suurendada. Brošüüri kujundas Aggie Pak Yee Lee.

Och sist men inte minst
(viimasena, kuid mitte

2x FOTO: MARIA KILK / ERM

vähem olulisena) olgu välja toodud peasüüdlased, kes lavastuses osalesid: Kathrin Angela Vähi, Vardo Peebo, Eva Lorentz, Leanne Barbo, Ermo Hüüdma, Ave Kongo, Mihkel Mõlter, Jüri Keskpai, Andres Keskpai, Oskar Keskpai, Markus Mikk Mõlder, Külli Uustal, Johannes Halberg. Minu silmis oli pulmasokk Oskar Keskpaiiga lustiline etteaste üks meeldejäävamaid osatäitmi!

Enda meeskonnast tänan Piret Robergi, kes kujundas meile tänukirjad vahetult enne sündmust, ja Kairi-Liis Habichtit, kes tuletas meelde ilukirjavõtted ning need nimede ja tänutekstide kujul kirjadele ka lisas. Tänan Elna Siimbergi, kes lisaks kohapealsele abile enne üritusi helistab ja nii igaks juhuks küsib: „Kas paneme ikka rahvariided ka selga?“ Ja mina vastan: „Loomulikult paneme.“ Kõiki taustajõude, keda artiklis ei mainitud, kuid kellelata nii mõnigi olukord oleks jäänud lahenduseta, täname samuti!

FOTO: MARIA KILK

Kuidas taassündis Ruhnu pulm

KAIRI LEIVO
JA LEE TAUL

31. mail 2026 jõudis Eesti Rahva Muuseumis publiku ette kontsertlavastus, mille eesmärk oli taastada ja tutvustada ajaloolist Ruhnu pulmakombestikku. 1944. aasta suure põgenemise järel oli tänavune pulmalavastus esimene kord, mil ruhnurootsi rahvariided ja pulmakombed taas täies ilus rahva ette toodi.

Kui rannarootslaste näituse avamisel etendati Pakri pulma, tekkis mõte, et näituse lõppedes võiks etendada Ruhnu pulma. Projekti vedas eest Eestirootslaste Kultuuriomavalitsus ning kontsertetenduse loomeprotsessi võtsid kanda Ruhnu viiulilaagri korraldajad ja ansambli RUNÖ liikmed, lavastuse produtsendina Karoliina Kreintaal ja lavastajana Lee Taul. Lavastuse ettevalmistamisel ning sisulisel nõustamisel tegid suure töö ära ruhnlased Külli Uustal, Ruth Keskspaik ja Marika Reintam.

Tegemist oli nii uurimis-, haridus- kui ka pärandprojektiga, mille eesmärk on Ruhnu pulmatraditsioone koguda, säilitada ning tänastele ja ka tulevastele põlvkondadele edasi anda.

Lee Taul: „Ruhnu pulma lavastamine oli võimestav protsess. Esimest ideed saime katsetada tegelikult juba koduväljaku turvalisuses ehk mullu suvise Ruhnu viiulilaagri ajal Ruhnu muuseumi õuel. Tol hetkel kauge unistusena näiv ülesastumine Eesti Rahva Muuseumis jutuvestja, 12-pealise orkestri, ligi 20 näitleja ning lisanduvate heli- ja videolahendustega nõudis palju tööd. Ruhnu pulma ettevalmistus oli tõepoolest mõnusalt pikk, millesse mahtus hulgaliselt lugemist, kuulamist, arutelusid, meisterdamist ja töötube. Oleme Jana Stahlile ja Eestirootslaste Kultuuriomavalitsusele südamest tänulikud, et meile selline võimalus anti. Tagantjärele vaadates on veel raske mõista, kui kaalukas projekt see tõesti oli.”

Ruhnu pulmakommetest on säilinud kirjeldusi, fotosid, helisalvestisi ja mälestusi, kuid terviklikku ülevaadet, kuidas pulm eri ajastuil välja nägi, ei ole. Kombed muutusid ajas, omaks võeti uusi tantse, mida mandrilt tulnud inimesed õpetasid, ja ajapikku sulandusid need aastasadu väljakujunenud pulmatraditsiooni. Muutumatusena püsisid sajandeid ehk vaid koraalilaulud ja rahvariided. Projekti üks suurimaid väärtusi oli asjaolu, et lavastuses osalesid tänased ruhnlased, kes kannavad omal moel saare identiteeti edasi.

Lee Taul: „Kõige tähtsam juhtidee oli selles loomeprotsessis sügav lugupidamine saare kultuuri ja inimeste suhtes. Oleme ansambliga RUNÕ nüüd küll juba üle kümne aasta Ruhnu muusikat uurinud, saarekülalistena kohalikega sõbraks saanud ning seda paika armastama õppinud. Samas näitab sajanditepikkune ajalugu meile ikka ja jälle, et õppimist, uurimist ning avastamist jagub veel küllaga.

Meenub näiteks, millise õhinaga rääkisid ERMi 64. aastakonverentsilt „Rannarootslased. Randunud ja juurdunud“ tulnud Karoliina Kreintaal ja Ruth Keskaik seal avastatud A. Hollmani joonistustest, mis lõpuks jõudsidki illustratsioonidena lavastust saatva taskuteatmiku vahele. Veel on imetusväärne nüüdsed üksikasjalikud teadmised pulmarahva rõivastest, mis tänu kostümeerija ning käsitööekspert Külli Uustalile aitas lavalolijad uhkeis rahvariideis särama panna. Nagu Külli isegi pärast etendust tõdes, siis vaevalt oluks ilma lavatükita võimalik selliseid teadmisi ammutada.”

Lavastust kokku pannes tehti tohutult tööd kõikvõimalike rõivaesemete kaardistamisega: ruhnlaste kirstudest otsiti välja sajandivanused särgid, põlled ja seelikud, mis toodi Eesti Rahva Muuseumisse ning sobitati esinejatele ehk pulmalistele selga. Margit Randmäe juhendamisel valmistati pruudi, pruutneitside ning pruudi ja peigmehe emade kostüümide juurde suures koguses siidihelmeid.

Lee Taul: „Üleelusuurused pulmalaternad, mille lavastuse kunstnik Ruth Keskaik ainsa ERMis sälinud eksemplari eeskujul välja lõikas, olid lavakujunduse mõttes kirss tordil. Lisaks nägi publik savinõusid, mis toodi

kokku osaliste köökidest, ja produtsendi ema koduaiast Vaidasoolt korjatud laualilli. Spetsiaalselt Ruhnu pulmaks ostetud uhke mängupüssi tõi kohale Ruhnu tantse õpetaja Leanne Barbo abikaasa Mait Sepp („Sest kuidas muidu üldse Ruhnu pulma lavastada, kui seal püssid ei paugu!?”). Rääkimata kõikvõimalikes suurustes puulusikatest, Ruhnu kirstust, kangastest, õllekappadest ja suurest mööblist Andres Keskaiga ehitatud kuuseväravateni välja ... Pidu tuli Ruhnu pulma vääriliselt uhke just tänu neile pühendunud ruhnlastele ning projekti suurtoimile. Lisaks mainitule oli stsenaariumi kirjutamise ajal kui tuulelipp Ruhnu vana puukiriku tornis Marika Reintam, kes avas aina uusi varalaekaid ja tõmbas häirekella, kui hakkasime kursilt kalduma. Võime uhkusega öelda, et saime hakkama sügava, puudutava kontsertlavastusega.”

Traditsiooniline Ruhnu pulm oli aasta olulisim kogukondlik sündmus, mis võis kesta terve nädala ning mille käigus järgiti täpselt väljakujunenud kombeid. Lavastuse keskseks osaks valisime pulmanädala pühapäeva, mil toimus pruudi ehtimine, kiriklik laulatustalitus, tanutamine ja pidu rehetoa. Näha võis ka pulmale eelnenud rituaalseid kombeid.

Lee Taul: „Tahtsime lisaks etendusele kinkida ruhnlastele ka midagi püsivat ja nii sai imekombel õigeks ajaks valmis taskuteatmik „Ruhnu pulmad“. Jooksime ajaga võidu: äsja Palermost saabunud jutuvestja Kairi Leivo ja tuumtiim meie Viljandi staabist edastasid viimaseid õigekirjaparandusi, mille viis sisse Hong Kongist pärit ja Berliinis resideeriv kujundaja Aggie Pak Yee Lee, samal ajal kui Ruthi õde Katrin Kasak valmistas Tallinna trükikojas Printall meie tellimust ette. Kõik soovijad saavad nüüd Ruhnu muuseumist endale teatmiku osta.”

6x FOTO: MARIA KILK / ERM

Kogu pulma-

projektile on oluline roll Ruhnu identiteedi tugevdamisel. Väikesel saarel välja kujunenud kumbed kõnelevad laiemalt sellest, kuidas hoida oma kogukonna mälu, väärtusi ja ühtekuuluvustunnet. Ruhnu on väga eriline paik, sest 1944. aastal kadusid saarelt Nõukogude Liidu okupatsiooni tõttu ajalooline mälu ja sajandite vältel välja kujunenud kogukondlikud väärtused. Ometi on võimalik, et globaliseerivas maailmas haaravad tänased ruhnlased sellest ölekõrrest, mis vanast kultuurist alles on, siiski kinni ja hoiavad seda kui osa oma identiteedist, olgu selleks kas või killuke pulmakombeid, rahvarõivaelemendid argirõivastuses, kohalikud toidud või ruhnurootsikeelsed kohanimed.

Lee Taul: „Meid rõõmustab kogukondade kohtumine selle projekti mõjul, alustades eesotsas vanade ruhnlaste järeltulijate, praeguste kohalike, Ruhnu viiulilaagriliste ja laiema rannarootslaste kogukonnaga ning lõpetades ERMi meeskonna ja ranna-

rootslaste suursuguse näitusega. Oli au töötada koos ERMi programmijuhi Saale Randaruga, kes vahel halli kardinalina hoidis meid alati pehme naeratuse ja kannatlikkusega rööpail. Täna isiklikult ka ERMi

professionaalset ja leidlikku tehnilist tiimi, kelle kindel käsi aitas pulmapurjeil tõusta ning kindlalt abieluranda sõuda.

Tänu meie pühendunud tantsuõpetajale Leanne Barbole käis

Ruhnu pulma esindus õpitube läbi viimas ka Saba-

tantsul, Ruhnu rahvama-

jas, pealinnas ja ERMis.

Nendel kohtumistel oli alati kohal Ruhnu viiulilaagri väsimatu ja aina kasvav perekond ühes nende juhendaja Sänni Noormetsaga.

Lavastuses kõlanud heliülesvõtted

Peeter Rooslaiult said veelgi suurema tähenduse tänu sellele, et Pille Kippar, kes teda

1967. aastal intervjueris, oli ise saalis kohal. Pulmalavastust saatvad maalid lubasid rahval paljude kunstnike tõlgendusi ja saareilu nautida ning kogu päev möödus kui film, mille peategelane oli rannarootslaste kaunis lugu.”

Ruhnu pulmast valmis ka videosalvestus, mida saab edaspidi kasutada õppematerjalina muuseumitöös ja hariduslikel eesmärkidel. Ajal, mil pärandikandjaid jääb üha vähemaks, võivad valminud materjalid traditsioonide taastamisel abi anda.

Korraldajad loodavad, et ühel ilusal päeval saab saarel taas päris Ruhnu pulmi pidada. Selleks on nüüd suur eeltöö tehtud, aga veel suurem töö ootab ees. Projekt innustas kõiki Ruhnu pärandisse süüvima ning rohkearvuline publik Eesti Rahva Muuseumis võttis pulmalised vastu hõisete ja sooja aplausiga. Lavastuse ettevalmistust ja toimumist toetasid Eesti Rahvakultuuri Keskuse saarte pärimuskultuuri programm, Eestirootslaste Kultuuriomavalitsus, Ruhnu muuseum, Ruhnu vald, Eesti Rahva Muuseum, Eesti Kultuurkapital ja Eesti Autorite Ühing.

Korraldajad loodavad, et ühel ilusal päeval saab saarel taas päris Ruhnu pulmi pidada. Selleks on nüüd suur eeltöö tehtud, aga veel suurem töö ootab ees. Projekt innustas kõiki Ruhnu pärandisse süüvima ning rohkearvuline publik Eesti Rahva Muuseumis võttis pulmalised vastu hõisete ja sooja aplausiga. Lavastuse ettevalmistust ja toimumist toetasid Eesti Rahvakultuuri Keskuse saarte pärimuskultuuri programm, Eestirootslaste Kultuuriomavalitsus, Ruhnu muuseum, Ruhnu vald, Eesti Rahva Muuseum, Eesti Kultuurkapital ja Eesti Autorite Ühing.

Korraldajad loodavad, et ühel ilusal päeval saab saarel taas päris Ruhnu pulmi pidada. Selleks on nüüd suur eeltöö tehtud, aga veel suurem töö ootab ees. Projekt innustas kõiki Ruhnu pärandisse süüvima ning rohkearvuline publik Eesti Rahva Muuseumis võttis pulmalised vastu hõisete ja sooja aplausiga. Lavastuse ettevalmistust ja toimumist toetasid Eesti Rahvakultuuri Keskuse saarte pärimuskultuuri programm, Eestirootslaste Kultuuriomavalitsus, Ruhnu muuseum, Ruhnu vald, Eesti Rahva Muuseum, Eesti Kultuurkapital ja Eesti Autorite Ühing.

Korraldajad loodavad, et ühel ilusal päeval saab saarel taas päris Ruhnu pulmi pidada. Selleks on nüüd suur eeltöö tehtud, aga veel suurem töö ootab ees. Projekt innustas kõiki Ruhnu pärandisse süüvima ning rohkearvuline publik Eesti Rahva Muuseumis võttis pulmalised vastu hõisete ja sooja aplausiga. Lavastuse ettevalmistust ja toimumist toetasid Eesti Rahvakultuuri Keskuse saarte pärimuskultuuri programm, Eestirootslaste Kultuuriomavalitsus, Ruhnu muuseum, Ruhnu vald, Eesti Rahva Muuseum, Eesti Kultuurkapital ja Eesti Autorite Ühing.

Korraldajad loodavad, et ühel ilusal päeval saab saarel taas päris Ruhnu pulmi pidada. Selleks on nüüd suur eeltöö tehtud, aga veel suurem töö ootab ees. Projekt innustas kõiki Ruhnu pärandisse süüvima ning rohkearvuline publik Eesti Rahva Muuseumis võttis pulmalised vastu hõisete ja sooja aplausiga. Lavastuse ettevalmistust ja toimumist toetasid Eesti Rahvakultuuri Keskuse saarte pärimuskultuuri programm, Eestirootslaste Kultuuriomavalitsus, Ruhnu muuseum, Ruhnu vald, Eesti Rahva Muuseum, Eesti Kultuurkapital ja Eesti Autorite Ühing.

Korraldajad loodavad, et ühel ilusal päeval saab saarel taas päris Ruhnu pulmi pidada. Selleks on nüüd suur eeltöö tehtud, aga veel suurem töö ootab ees. Projekt innustas kõiki Ruhnu pärandisse süüvima ning rohkearvuline publik Eesti Rahva Muuseumis võttis pulmalised vastu hõisete ja sooja aplausiga. Lavastuse ettevalmistust ja toimumist toetasid Eesti Rahvakultuuri Keskuse saarte pärimuskultuuri programm, Eestirootslaste Kultuuriomavalitsus, Ruhnu muuseum, Ruhnu vald, Eesti Rahva Muuseum, Eesti Kultuurkapital ja Eesti Autorite Ühing.

Korraldajad loodavad, et ühel ilusal päeval saab saarel taas päris Ruhnu pulmi pidada. Selleks on nüüd suur eeltöö tehtud, aga veel suurem töö ootab ees. Projekt innustas kõiki Ruhnu pärandisse süüvima ning rohkearvuline publik Eesti Rahva Muuseumis võttis pulmalised vastu hõisete ja sooja aplausiga. Lavastuse ettevalmistust ja toimumist toetasid Eesti Rahvakultuuri Keskuse saarte pärimuskultuuri programm, Eestirootslaste Kultuuriomavalitsus, Ruhnu muuseum, Ruhnu vald, Eesti Rahva Muuseum, Eesti Kultuurkapital ja Eesti Autorite Ühing.

Korraldajad loodavad, et ühel ilusal päeval saab saarel taas päris Ruhnu pulmi pidada. Selleks on nüüd suur eeltöö tehtud, aga veel suurem töö ootab ees. Projekt innustas kõiki Ruhnu pärandisse süüvima ning rohkearvuline publik Eesti Rahva Muuseumis võttis pulmalised vastu hõisete ja sooja aplausiga. Lavastuse ettevalmistust ja toimumist toetasid Eesti Rahvakultuuri Keskuse saarte pärimuskultuuri programm, Eestirootslaste Kultuuriomavalitsus, Ruhnu muuseum, Ruhnu vald, Eesti Rahva Muuseum, Eesti Kultuurkapital ja Eesti Autorite Ühing.

Återupplivandet av Runöbröllopet

JANA STAHL

Först och främst vill jag rikta en djup bugning till alla som, med en kraft långt utöver vad man kunnat förvänta sig, förberedde och förverkligade Runöbröllopet på scenen. Jag vill tacka Karoliina Kreintaal, Lee Taul och Kairi Leivo, som för ett par somrar sedan tog upp min idé på gården till Aibolands museum och gjorde den till verklighet. Under de senaste åren har jag insett att utan gemenskaperna och de människor som har knutit sitt liv till detta kulturarv skulle det inte vara möjligt att uppleva den estlandssvenska traditionen som något levande. De svartvita fotografierna från gamla arkivinspelningar tycktes nästan vakna till liv när konsertföreställningen Runöbröllop tog sin början på scenen på Estlands nationalmuseum.

Förberedelserna inför föreställningen samlade runöborna redan förra året till en första genomgång under Runös fiolläger. Ett bröllop kräver att deltagarna kan uppträda och dansa enligt traditionen. Danskunskaperna finslipades av Leanne Barbo, som jag är övertygad om lärde ut betydligt mer än vad som krävdes för själva föreställningen. Kunskap om bakgrunden är viktig, eftersom det utan den är omöjligt att förstå varför traditionerna finns och vilken mening sederna bär.

När jag själv deltog i föreställningen den 31 maj steg tårarna upp i ögonen och känslorna satte sig i halsen. Samtidigt log det andra ögat, när jag fick ta del av runöbornas egen glädje medan de spelade upp bröllopet. Jag hoppas att Mikael Sjövall kommer att fråga Eva Lorentz om hennes intryck för tidningen Kustbon.

Arbetsgruppen bakom föreställningen fick först forska om och dokumentera bröllopet och därefter skriva ett manus baserat på historiska källor. När föreställningen skulle börja beskrev Lee Taul sina känslor så här:

”Allt var högtidligt, publiken anlände och insikten infann sig att nu fanns det inte längre något mer

vi kunde göra. Samtidigt kom jag på att jag borde kontrollera om bänken och stolen verkligen stod på rätt plats och om slevan fortfarande låg kvar på bordet. Det visade sig att det faktiskt återstod några sista justeringar.”

Vid stora projekt är det normalt att allt inte går helt enligt plan. Det viktiga är att endast arrangörerna känner till det som gått fel bakom kulisserna och att de medverkande förmår spela sina roller med en självklarhet som om bröllopet levde i deras kroppar och

minnen utan någon ansträngning. Då blir också det som sker på scenen betydligt mer naturligt. Allt detta fanns där den 31 maj.

Jag hoppas innerligt att denna kunskap och upplevelse kommer att leva kvar länge hos runöborna själva som en del av deras egen historia. Det är enligt min mening ett viktigt mervärde jämfört med

Rågöbröllopet, där dansgruppen Leesikad och Rågöarnas orkester

(Pakri Orkester, est) stod för föreställningen, eftersom någon större bofast gemenskap inte längre finns kvar. Även vid Runöbröllopet medverkade traditionsbärare utanför runögemenskapen, bland annat violinister som

3x FOTO: BERTA JÄNES / ERM

framförde bröllopsmelodierna. Här vill jag nämna samtliga musiker: Sänni Noormets, Nora Viikmaa, Anne-Liis Paide, Kristo Kruusman, Kertu Zahharov, Helina Sommer, Maia Selis, August Kutser, Bibi-Loore Pilipenko, Mari Lepik, Auli Parrest och Kaidi Korolev.

Förutom de ovan nämnda medlemmarna i arrangörsgruppen, som i dag uppträder under namnet RUNÖ, vill jag rikta ett särskilt tack till Ruth Keskaik, som ansvarade för scenografin,

Leanne Barbo, som undervisade i Runös danser, Külli

Uustal, som tog hand om folkdräkterna,

och Marika Reintam, som bidrog

med sina kunskaper och sina råd. Hur Külli

lyckades klä alla bröllopsdeltagare i fullständig

högtidsdräkt, med tanke på

den stora rikedom som kännetecknar

Runös bröllopsdräkter, är något man verkligen

borde fråga henne om. Sänni

Noormets ledde musikerna under flera repetitioner, vilket också satte sin prägel på årets

Sabatants, där även Steffensons trio medverkade. Vi vill också tacka Triinu Lamp och hennes dotter Hanna

Lamp, som under bröllopsdagen på Estlands nationalmuseum höll en workshop där deltagarna fick tillverka

en traditionell brudkrona från Runö.

De workshops som genomfördes under de två år som föregick föreställningen och de repetitioner som vävdes

in i programmen är fler än man kan räkna på fingrarna. Därtill skulle det också finnas tid att berätta om projektet

i medierna. Man får inte heller glömma att arbetet, precis som med estlandssvenskarnas sång- och dansfest, utförs

av ett team som gör detta vid sidan av sina ordinarie arbeten eller som en del av dem. En ideell arbetsgrupp

använder obarmhärtigt varje medlems styrkor med ett gemensamt mål för ögonen. Stora evenemang och festivaler

planeras i dag vanligtvis av professionella organisationer under många månader, men vi har förstått

att en grupp människor som har en nära anknytning till Aibolands gemenskaper – eller själva är en del av dem

– besitter fördelar som professionella team saknar. Annars riskerar man att förbise den viktigaste delen av ett

sådant evenemang: känslan av att det är frukten av allas gemensamma ansträngningar och av en innerlig önskan

att skapa något som i all sin äkthet känns som vårt eget.

Runöbröllopet stöddes och medfinansierades av Est-

niska Folkkulturcentrets program för öarnas traditionskultur, Estlandssvenskarnas Kulturförvaltning, Estlands Kulturkapitals fond för folkkultur, Runö museum, Runö kommun och Estlands Upphovsrättsförening.

Om ni besöker Runö i somras, passa då på att fråga efter broschyren om Runöbröllopet som togs fram i samband med föreställningen. Där finns en fin kopia av

en traditionell bröllopslykta från Runö som man själv kan tillverka eller förstora om man vill. Broschyren

formgavs av Aggie Pak Yee Lee.

Och sist men inte minst vill jag nämna de främsta huvudpersonerna i föreställningen: Kathrin Angela Vähi,

Vardo Peebo, Eva Lorentz, Leanne Barbo, Ermo Hüüdma, Ave

Kongo, Mihkel Mõlter, Jüri Keskaik, Andres Keskaik, Oskar

Keskaik, Markus Mikk Mõlder, Külli Uustal och Johannes

Halberg. I mina ögon var Oskar

Keskaiks livfulla tolkning av bröllopsbocken en av föreställningens mest minnesvärda roller.

Ur mitt eget team vill jag tacka Piret Roberg, som formgav våra tackbrev strax före evenemanget, och

Kairi-Liis Habicht, som påminde oss om kalligrafins möjligheter och dessutom skrev in namn och tacktexter

i breven. Jag vill också tacka Elna Siimberg, som inte bara hjälpte till på plats utan också brukade ringa före

evenemangen och för säkerhets skull fråga:

”Vi tar väl på oss folkdräkterna också?”

Och jag svarade: ”Naturligtvis gör vi det.”

Ett varmt tack riktas också till alla de personer bakom kulisserna som inte nämns i artikeln men utan

vilkas hjälp många situationer aldrig hade fått någon lösning.

Hur Runöbröllopet växte fram

KAIRI LEIVO
OCH LEE TAUL

Den 31 maj 2026 fick publiken på Estlands nationalmuseum ta del av en konsertföreställning med målet att återskapa och presentera Runös historiska bröllopstraditioner. Efter den stora flykten 1944 var årets föreställning första gången som runösvenskarnas folkdräkter och bröllopsseder åter visades upp i sin fulla prakt inför publiken.

När Rågöbröllopet framfördes vid öppnandet av utställningen Estlandssvenskar. Randade och rotade väcktes tanken på att avsluta utställningen med ett Runöbröllop. Projektet leddes av Estlandssvenskarnas Kulturförvaltning och det konstnärliga arbetet stötades av arrangörerna bakom Runös fiolläger samt av medlemmarna i ensemblen RUNÖ. Producenterna för föreställningen var Karoliina Kreintaal och regissören Lee Taul. Ett omfattande arbete med förberedelser och innehållsmässig handledning utfördes av runöborna Külli Uustal, Ruth Keskaik och Marika Reintam. Projektet var samtidigt ett forsknings-, utbildnings- och kulturarvsprojekt med målet att samla in, bevara och föra vidare Runös bröllopstraditioner till både dagens och kommande generationer.

Lee Taul: "Att sätta upp Runöbröllopet var en stärkande process. Den första idén fick vi faktiskt pröva redan förra sommaren, på hemmaplan och i trygg miljö, under Runös fiolläger på gården till Runö museum. Det som då kändes som en avlägsen dröm – att få uppträda på Estlands nationalmuseum med en berättare, en tolv personer stor orkester, närmare tjugo skådespelare samt ljud- och videolösningar – krävde ett enormt arbete. Förberedelserna inför Runöbröllopet blev verkligen en lång och inspirerande process fylld av läsning, lyssnande, diskussioner, hantverk och workshops. Vi är innerligt tacksamma mot Jana Stahl och Estlandssvenskarnas Kulturförvaltning för att vi fick denna möjlighet. Än i dag är det svårt att riktigt förstå hur betydelsefullt projektet faktiskt var."

Om Runös bröllopseder finns beskrivningar, fotografier, ljudinspelningar och minnen bevarade, men någon fullständig bild av hur bröllopen såg ut under olika tider finns inte. Traditionerna förändrades med tiden. Nya danser, som lärdes ut av människor från fastlandet, togs upp och blev så småningom en del av den flera hundra år gamla bröllopstraditionen. Det enda som förblev i stort sett oförändrat genom århundradena var korallerna och folkdräkterna. En av projektets största styrkor var att dagens runöbor själva deltog i föreställningen och på sitt eget sätt förde öns identitet vidare.

Lee Taul: ”Den viktigaste ledstjärnan genom hela den kreativa processen var en djup respekt för öns kultur och människor. Tillsammans med ensemblen RUNÖ har vi nu forskat i Runös musik i över tio år. Som återkommande gäster har vi blivit vänner med ortsborna och lärt oss att älska platsen. Samtidigt visar den månghundraåriga historien gång på gång att det fortfarande finns mycket kvar att lära sig, att undersöka och att upptäcka. Jag minns till exempel med vilken entusiasm Karoliina Kreintaal och Ruth Keskaik berättade om A. Hollmans teckningar som de hade upptäckt vid ERM:s 64:e konferens Estlandssvenskar. Randade och rotade. Teckningarna kom senare att användas som illustrationer i den fickhandbok som följde föreställningen. Lika imponerande är den detaljkunskap om bröllopsgästernas klädedräkter som kostymören och hantverksexperten Külli Uustal besitter. Tack vare henne kunde alla medverkande uppträda i praktfulla folkdräkter. Som Külli själv konstaterade efter föreställningen hade sådana kunskaper knappast kunnat vinnas utan just detta scenprojekt.”

När föreställningen sattes samman lades ett enormt arbete ned på att kartlägga alla tänkbara plagg. Ur runöbornas kistor plockades hundraåriga skjortor, förkläden och kjolar fram. De fördes till Estlands nationalmuseum och provades ut på de medverkande som gestaltade bröllopsföljet. Under ledning av Margit Randmäe tillverkades dessutom stora mängder sidenpärlor till brudens, brudtärnornas samt brudens och brudgummens mödrars dräkter.

Lee Taul: ”De överdimensionerade bröllopslyktorna, som föreställningens konstnär Ruth Keskaik skapade med den enda bevarade lyktan på ERM som förebild, blev pricken över i:et i scenografin. Publiken fick dessutom se lerkärl som deltagarna hade tagit med från sina egna kök och bordsblommor som deltagarna hade plockat i producentens mammas trädgård i Vaidasoo. Det praktfulla lekgeväret, som köptes särskilt för Runöbröllopet, togs dit av Leanne Barbos make Mait Sepp. Leanne är den som lär ut Runös danser. ’Hur skulle man annars kunna sätta upp ett runöbröllop om gevären inte smäller!’ sade han. Därtill kom träskedar i alla tänkbara storlekar, runökistan, tyger, ölkåsar, stora möbler och ända fram till den granportal som Andres Keskaik byggde. Att festen blev så storslagen och värdig ett Runöbröllop var helt och hållet de engagerade runöbornas och projektgruppens förtjänst. Under arbetet med manus var dessutom Marika Reintam som en vindflöjel i Runös gamla träkyrka – hon öppnade ständigt nya skattkistor och slog larm när vi höll på att komma ur kurs. Med stolthet kan vi säga att vi lyckades skapa en djup och berörande konsertföreställning.”

Det traditionella Runöbröllopet var årets viktigaste gemensamma händelse och kunde pågå en hel vecka. Under hela bröllopsveckan följdes de etablerade sederna noggrant. Som föreställningens huvuddel valdes söndagen under bröllopsveckan, då bruden smyckades,

vigseln ägde rum i kyrkan, hon fick sin gifta kvinnas huvudbonad och festen fortsatte i rökstugan. Publiken fick även se några av de rituella sederna som föregick själva bröllopet.

Lee Taul: ”Förutom själva föreställningen ville vi ge runöborna något bestående, och nästan mirakulöst blev fickhandboken Runös bröllop färdig precis i tid. Vi tävlade mot klockan. Berättaren Kairi Leivo, som just hade återvänt från Palermo, och kärnteamet i vår bas i Viljandi skickade den sista korrekturen. Dessa fördes in av formgivaren Aggie Pak Yee Lee, som kommer från Hongkong och är verksam i Berlin, samtidigt som Ruths syster Katrin Kasak förberedde tryckningen på tryckeriet Printall i Tallinn. Nu kan alla som vill köpa handboken köpa den på Runö museum.

Hela bröllopsprojektet spelar en viktig roll för att stärka Runös identitet. De traditioner som vuxit fram på den lilla ön berättar om något större – hur ett samhälles minne, värderingar och känsla av samhörighet kan bevaras. Runö är en alldeles särskild plats, eftersom den historiska kontinuiteten och de gemensamma värden som vuxit fram under århundraden bröts när öns befolkning tvingades fly undan Sovjetunionens ockupation 1944. Samtidigt finns det hopp om att dagens runöbor, i en alltmer globaliserad värld, ska hålla fast vid de delar av den gamla kulturen som fortfarande finns kvar och låta dem bli en del av den egna identiteten – vare sig det handlar om enstaka bröllops seder, folkdräktsdetaljer i vardagsklädseln, lokala maträtter eller runösvenska ortnamn.

den och på ERM. Vid dessa möten fanns alltid den outtröttliga och ständigt växande familjen kring Runös fiolläger på plats, tillsammans med sin ledare Sänni Noormets.

Ljudinspelningarna av Peeter Roosleid, som användes i föreställningen, fick en ännu djupare betydelse genom att Pille Kippar, som intervjuade honom redan 1967, själv satt i publiken. Målningarna som omgav föreställningen gav besökarna möjlighet att ta del av många konstnärers tolkningar av öns skönhet och hela dagen kändes som en film där estlandssvenskarnas vackra historia spelade huvudrollen.”

Från Runöbröllopet gjordes också en videoinspelning som i framtiden kan användas som undervisningsma-

4x FOTO: BERTA JÄNES / ERM

Lee Taul: ”Det gläder oss att det här projektet har fört olika gemenskaper samman – från de gamla runöbornas ättlingar och dagens öbor till deltagarna i Runös fiolläger och den bredare estlandssvenska gemenskapen, liksom teamet på Estlands nationalmuseum och den storslagna utställningen om estlandssvenskarna. Det var en ära att få arbeta tillsammans med ERM:s programchef Saale Randaru, som ibland, likt en grå eminens, med sitt varma leende och stora tålmod alltid höll oss på rätt spår.

Jag vill också personligen tacka ERM:s professionella och uppfinningsrika tekniska team, vars säkra hand hjälpte vårt bröllopskepp att sätta segel och tryggt nå äktenskapets hamn. Tack vare vår engagerade danslärare Leanne Barbo höll Runöbröllopets representanter också workshops på Sabatants, i Runö bygdegård, i huvudsta-

material i museiverksamhet och i pedagogiska sammanhang. I en tid då antalet traditionsbärare blir allt färre kan det material som nu har skapats bli ett viktigt stöd i arbetet med att återuppliva traditionerna.

Arrangörerna hoppas att det en vacker dag åter ska kunna firas ett verkligt Runöbröllop på ön. Grunden har nu lagts, men det största arbetet återstår ännu. Projektet inspirerade alla att fördjupa sig i Runös kulturarv, och den stora publiken på Estlands nationalmuseum tog emot bröllopsföljet med jubel och varma applåder. Förberedelserna och genomförandet av föreställningen stöddes av Estniska Folkkulturcentrets program för öarnas traditionskultur, Estlandssvenskarnas Kulturförvaltning, Runö museum, Runö kommun, Estlands Nationalmuseum, Estlands Kulturkapital och Estlands Upphovsrättsförening.

FOTO: JUHAN HEPNER / LÄÄNE ELU

Raamatuesitlus

kohvikus „Pagu“

JANA STAHL

4. juuni õhtul toimus Haapsalus teose „Päikesekeskus“ teine esitlus – esimene oli juba Tallinnas toimunud. See on igati loogiline, sest rannarootslaste kogukonnad paiknevad suuresti Harjumaal ja Läänemaal. Oli soe päikeseline suveilm ning „päikesekummardajaid“ näis kõikjal Haapsalu tänavail liikvel olevat, sest kohvik oli puupüsti täis. Vormsi leik'id, mida Sänni Noormets enda meisterdatud hiiu kandlel mängis, olid mõnele meist kindlasti tuttavad ja löid sündmusel atmosfääri.

Raamatu autorit usutles Kaire Reiljan Lääne Elu toimetusest, kes sidus usutluses kokku ajaloo ja allikad. Teose autor Piret Jaaks on varem Lääne Elu toimetuses töötanud ning sai sealt huvi rannarootslaste vastu ja kirjutamisinspiratsiooni. Kirjutades oli autoril hirm jälgendada Herman Sergo raamatutrilooia „Näkimadalad“ viimast osa – oli tunne, et ehk on rannarootslaste lugu juba ära kirjutatud, kuid süüvides hiiurootslaste minekusse, Vormsi mõisniku karmusse, Katariina II ukaasi ja perioodi, mida on vähem kajastatud, ei olnud Piret Jaaksil võimalik ideest loobuda. Autor uuris arhiiviallikaid, külastas ERMi rannarootslasi kajastavat näitust ja luges Rußwurmi suurteost „Eibofolke“ ning riietuse kirjeldustes tugines eelmisel aastal ilmunud teosele „Rannarootslaste rahvarõivad“. Raamatu tegevus toimub 1812. aasta suvel, kui taevas nähtud komeet võis usulistele liikumistele, sealhulgas taevaskõndijate tegevusele hoogu anda.

Raamat ei ole ajalugu kajastav uurimus, vaid ilukirjanduslik teos vormsirootslaste elust Napoleoni sõdade

ajal, kui Eesti talurahva pärisorjuse kaotamise reformid olid jõustumas. Teadupärast ei kergendanud 1816. aasta reform rannarootslaste olukorda, kes polnud enne sunnismaised, ega puudutanud nende hariduselu korraldust positiivselt, nagu see mõjutas Eesti talurahvast. Talude päriksostmine rannarootslaste aladel toimus alles nelikümmend aastat hiljem (aastal 1856) Eestimaa talurahvaseaduse vastuvõtmise tagajärjel.

Konsulteriti ajaloolase Ivar Rüütliga, kes pani imeks, et Jaaks soovib ühe Vormsi tüdruku nimeks panna Ida, mis ei olnud vormsirootslaste seas levinud, kuid leppis sellega. Ivar soovitas autoril jätta rannarootslased kujutamata isolatsioonis oleva kogukonnana, kes eestlastega ei suhelnud – nii on teoses kujutatud kokkusaamist eestlasega, kui Maria on mõisatalli peksu ootama jäetud. Lisaks ajaloolise tausta teadmisele vajas autor tegelaskujusid ning leidis vahva foto kahest õest, keda on pildistatud teose tegevuse toimumisajast hiljem, kuid kes inspireerisid autorit karakterite loomisel. Olgu öeldud, et kahe õe arusaamad on täiesti vastanduvad, kuid sellest saab juba täpsemalt raamatu lugeja vaates kirjutatud artiklis lugeda. Piret Jaaks on veendunud, et pärimus aitas vormsirootslastel keerulisi aegu üle elada ja toetas rahvast iga päev.

Ehk on meil tänaselgi päeval vaja rohkem traditsioonidele toetuda, et tunnetada reaalsust paremini ja mõtestada meie ümber toimuvat. Ehk aitaks see paremini mõista ka meid endid, et mitte end ümbritseva maailma kiiresti muutuvates rütmides kaotada.

Piret Jaaks

Piret Jaaks, Kaire Reiljan

2x FOTO: JUHAN HEPPER / LÄÄNE ELU

Bokpresentation på kafé Pagu JANA STAHL

På kvällen den 4 juni hölls den andra presentationen av boken *Soldyrkarna i Hapsal* – den första hade redan ägt rum i Tallinn. Det är naturligt, eftersom de estlandssvenska bygderna till stor del ligger i Harju och Läänemaa. Sommarkvällen var varm och solig, och det verkade som om ”soldyrkarna” fanns överallt på Hapsals gator, eftersom kaféet var fullsatt. De ormsömelodier som Sänni Noormets framförde på sin egenbyggda talharpa var säkert bekanta för många av oss och bidrog till den stämningsfulla atmosfären.

Författaren intervjuades av Kaire Reiljan från tidningen Lääne Elu, som skickligt knöt samman historien och källmaterialet. Piret Jaaks har tidigare arbetat på Lääne Elu, där hennes intresse för estlandssvenskarna väcktes och där hon också fann inspiration till sitt skrivande. Under arbetet med boken oroade hon sig för att omedvetet ha följt Herman Sergos trilogi *Näkimadalad*, särskilt dess sista del. Hon kände att estlandssvenskarnas historia kanske redan hade berättats. Men när hon fördjupade sig i kustsvenskarnas utvandring, den stränge godsägaren på Ormsö, Catherine II:s ukas och en historisk period som sällan skildrats, gick det inte längre att släppa idén.

Författaren studerade arkivmaterial, besökte utställningen om estlandssvenskarna på Estlands nationalmuseum och läste Carl Russwurms klassiska verk *Eibofolke*. Vid beskrivningarna av klädedräkterna använde hon också fjolårets bok *Estlandssvenskarnas folkdräkter* som referens. Handlingen utspelar sig sommaren 1812, då en komet på himlen kan ha bidragit till att stärka olika religiösa rörelser, däribland himlavandrarna.

Boken är inte en historisk studie utan en skönlitterär skildring av ormsösvenskarnas liv under Napoleonkri-

gen, då reformerna för att avskaffa livegenskapen bland Estlands bönder höll på att genomföras. Reformen 1816 förbättrade emellertid inte estlandssvenskarnas situation, eftersom de tidigare inte varit livegna. Den medförde inte heller samma positiva förändringar för deras utbildning som för den estniska bondebefolkningen. Möjligheten att friköpa gårdarna på de estlandssvenska områdena kom först fyrtio år senare, år 1856, efter att den estländska bondelagen hade antagits.

Författaren rådfrågade historikern Ivar Rüütli, som förvånades över att hon ville ge en flicka från Ormsö namnet Ida – ett namn som inte var vanligt bland ormsösvenskarna – men accepterade till slut valet. Han uppmanade också författaren att inte skildra estlandssvenskarna som ett isolerat samhälle, utan att de har kontakter med esterna. Därför finns i romanen en scen där Maria möter en est, medan hon väntar på att få sitt straff vid herrgårdens stall.

Utöver den historiska bakgrunden behövde författaren levande gestalter. Hon fann ett inspirerande fotografi av två systrar, taget långt efter den tid då romanen utspelar sig, men vars personligheter gav upphov till berättelsens karaktärer. Systrarnas livssyn skiljer sig helt åt, men den som vill veta mer om det får läsa artikeln om boken i det här numret. Piret Jaaks är övertygad om att traditionerna hjälpte ormsösvenskarna att ta sig igenom svåra tider och gav dem styrka i vardagen.

Kanske behöver vi också i dag luta oss mer mot våra traditioner för att bättre förstå verkligheten och det som händer omkring oss. Kanske kan de också hjälpa oss att bättre förstå oss själva, så att vi inte går vilse i den snabbt föränderliga värld vi lever i.

„Päikesekujad“

JANA STAHL

päikeselises Eestimaa suves

Tundub igati mõistetav, et Vormsi, Noarootsi ja ehk varem mujalgi on päikeserattaid hauasümbolitena kasutanud rannarootslased, sest seda sümbolit on lisaks muudele paikadele Põhjalas kasutatud. Päikeseratas ühendas inimese, päikesemaagia ning uskumuse õnnetoovasse sümbolisse, mis on nii vana, et sellel on tähendusi lausa mitu: valgus, elu, õnn, taassünd nii aja- (kevad, suvi, sügis, talv) kui ka eluringis. Päikeseratas koosneb ringist ja ristist – mõlemal on olnud kurja eest kaitsev maagiline jõud nii eestlaste kui ka rootslaste pärimuses. Päikeseratast on nimetatud ka Odini ristiks. Niisiis ei tekita teoses kirjeldatud päikesesse uskumise komme tõrget isegi neile, kes vormsilaste uskumustega kursis pole.

Tegevustiku vahele on põimitud kahe õe varasemad mälestused, mis lisavad juurde teatavad lapselikku (ette)nägemisvõimet, sest rikkumata vaistuga on võimalik näha seda, mida täiskasvanu meel enam omaks ei võta. Need lood kujutavad endast tagasivaateid selle rahvakillu mälusoppidesse aegadest ja kohtadest, mis jäävad saare asustamiseelse aega ning kannavad vormsilaste uskumusi. Need unenäolised lood põimivad teosesse helgust, ängi ja ühe perekonna lugu sellest ajast, kui ema elas, ja kuidas end tunti, kui ema raskelt haigestus ja manalasse varises.

Hiljem kasutab autor vahepeatükke, edastamaks mõisa meeleolusid ning plaane, mis raamatu teises pooles tõstatavad küsimuse saarelt lahkumisest. Lahkumismeeleolu kirjeldus ja otsustamisraskus on kindlasti tuttavad neile, kes teise maailmasõja jalust lahkusid, ja ka neile, kes olid sunnitud sõjakoldesse jääma. Lahkumine on valulik, sest pole teada, kas kalleid lähedasi enam kunagi nähaksegi. Rune lausub lahkudes oma tütrele sõnad: „Ja kui tuleb etem aeg, siis ...“, mis toob mõttesse ühiskonnas valitsevad kordused – ikka ja jälle peab kurjuse eest pagema teadmatuses tuleviku suhtes, hinges valu kodukoha kaotuse pärast. Autor viitab sellele, et inimkond kordab mustreid ja pole võimeline end muutma, et kurjus ja valu

väheneks. Raamatu tagakaanel kirjeldab autor teost kui poeetilist rännakut ja kirjutab veel nii: „See on lugu väikerahva haprusest ja vastupanust. Ajaloost, mis kipub korduma – justkui madu, mis õgib oma saba. Ja sellest, mida tähendab hoida kinni kodust, keelest ja lähedastest siis, kui kõik muu tahab käest libiseda.“ Siin saab eestlasest lugeja tõmmata paralleele enda ajaloosündmustega, kus on väikerahvana sisse kootud seesama haprus ja vastupanu.

Tänuväärne on autori järelsõna, kus on välja toodud raamatu loo tausta kujundanud ajaloolised sündmused, taevaskõndijate liikumise kirjeldus ning vormsilaste tavad – ja loomulikult viited allikaile. Sümpaatne on ka autorit inspireerinud lugu fotodest ning autori toodud põhjus, miks mõisahärra kordagi raamatus ise välja ei ilmu.

Raamatut on lihtne lugeda kahe õe dialoogile keskendudes, kui ei takerdu liigselt võrdluse tolle aja ning mitte niivõrd ajastutruu sündmustiku ja meeleoludega, mida kirjeldatakse. Igati iseloomulik on nende omavaheline suhtlus ning saarenaise väline karm olek ja kõnepruuk, mis peidab sisemist pehmust, ning on täiesti mõistetav, et romaani sõnum peab ilmne olema kahekõnes; kohati jään aga mõtlema, kas nii vähese haridusega talunaised oskasid maailmas toimuvat nii sisukalt vaadelda, nagu seda raamatus tehakse. Seejärel unustan enda vanaema (kelle nimi on juhuse tahtel samuti Maria) neljaklassilise koolihariduse, maanaise jonni ja lihtsama arusaama maailmast ning jään mõtlema sellele, et inimesi, kes järeldusi teha ei oska ja jäävad kinni lapseikka, suutmata enda elus olulisi muutusi läbi viia, on tänapäevalgi rohkesti. Ehk ei olegi nii uskumatu, et ka toona sündis valgustatud hingi, kes olid oma ajast ees ning oskasid teha järeldusi ilma ja inimesi vaadeldes, mida neilt nii vähese hariduse põhjal oodata ei oskaski. Vahest ongi olulisem leida üles enda sisemine valgus – kõik muu ongi selgeks saanud, sest pimedusega pole mõtet peitust mängida –, pole ju pimedus muud kui valguse puudumine. Mariagi muutub teoses oma õe Ida silmis küpsemaks, kui veendub valitud tees, millel soovib edasi kõndida. Valiku tegemine ja selle juurde jäämine on oluliselt keerulisem pideval kohanejal, kes muutuvates oludes jääb ilma teadmistest, mida ta tegelikult vajab ning kes ta ikkagi on või kelleks võiks saada – kui ta seda tegelikult sooviks.

Soldyrkarna i den soliga estniska sommaren

Det känns fullt naturligt att estlandssvenskarna på Ormsö, Nuckö och sannolikt även på andra håll har använt solhjulet som gravsymbol, eftersom symbolen länge har förekommit i Norden. Solhjulet förenade människan, solmagin och föreställningen om en lyckobringande symbol. Den är så gammal att den rymmer flera betydelser – ljus, liv, lycka och återfödelse, både i årets kretslopp med vår, sommar, höst och vinter och i människans livscykel. Solhjulet består av en cirkel och ett kors, två symboler som i både estnisk och svensk folktro har tillskrivits en skyddande kraft mot det onda. Solhjulet har även kallats Odens kors. Därför känns den soldyrkan som skildras i romanen naturlig även för läsare som inte känner till ormsöbornas föreställningsvärld.

Mellan berättelsens händelser vävs systrarnas barndomsminnen in. De tillför en nästan barnslig förmåga att ana det som ännu inte har hänt, eftersom ett ofördärvat sinne kan uppfatta sådant som den vuxna människan inte längre förmår att se. Dessa drömlika återblickar leder läsaren till tider och platser före öns bebyggelse och förmedlar föreställningar som levt kvar bland ormsöborna. Samtidigt väver de in ljus, vemod och berättelsen om en familj – från tiden då modern ännu levde till den svåra sjukdomen som till slut tog hennes liv.

Längre fram använder författaren korta mellanavsnitt för att förmedla stämningen på herrgården och de planer som så småningom väcker frågan om att lämna ön. Skildringen av avskedet och den svåra beslutsängesten känns säkert igen av både dem som flydde undan andra världskriget och dem som tvingades stanna kvar. Att lämna sitt hem är alltid smärtsamt, eftersom ingen vet om man någonsin kommer att få se sina nära igen. När Rune tar farväl av sin dotter säger han: ”Och när en bättre tid kommer...” Orden väcker tankar om historiens ständiga upprepningar – gång på gång tvingas människor fly undan ondskan utan att veta vad framtiden bär med sig, med sorgen över att förlora sitt hem i hjärtat. Författaren antyder att mänskligheten ständigt upprepar sina mönster och har svårt att förändras så att ondskan och lidandet minskar.

På bokens baksida beskriver Piret Jaaks romanen som en poetisk resa och skriver: *”Det här är en berättelse om ett litet folks sårbarhet och motståndskraft. Om en historia som ständigt tycks upprepa sig – likt en orm som äter sin egen svans. Och om vad det innebär att hålla fast vid*

sitt hem, sitt språk och sina nära när allt annat håller på att glida ur händerna.” Här kan den estniska läsaren lätt dra paralleller till den egna historien, där samma sårbarhet och motståndskraft präglar ett litet folks öde.

Särskilt värdefullt är författarens efterord, där de historiska händelser som ligger till grund för berättelsen presenteras, liksom himlavandrandarnas rörelse, ormsöbornas seder och – naturligtvis – hänvisningarna till källorna. Sympatisk är också berättelsen om de fotografier som inspirerade författaren samt hennes förklaring till varför godsägaren själv aldrig uppträder i romanen.

Boken är lätt att läsa om man följer dialogen mellan de två systrarna och inte alltför mycket fastnar i jämförelser mellan den historiska verkligheten och de stämningar och händelser som skildras. Deras samtal känns trovärdiga, liksom den yttre kärvheten och det direkta språket som följer den ömhet som ofta förknippas med en kvinna från en ö. Det är också naturligt att romanens budskap växer fram just genom systrarnas samtal. Samtidigt kom jag ibland på mig själv med att fundera över om bondkvinnor med en så begränsad skolgång verkligen kunde betrakta världen med samma djup som romanens gestalter.

Sedan tänkte jag på min egen mormor – som av en tillfällighet också hette Maria – hennes fyraåriga skolgång, hennes envishet som kvinna från landsbygden och hennes enklare syn på världen. Därefter slog det mig att det även i dag finns många människor som har svårt att dra slutsatser och därför blir kvar i ett slags barnslighet, oförmögna att genomföra de förändringar som deras liv egentligen kräver. Kanske är det därför inte alls osannolikt att det också förr fanns människor som låg före sin tid och som, genom att iaktta väder, natur och människor, kunde förstå sådant som man inte skulle förvänta sig av någon med så liten utbildning.

Kanske är det viktigaste att finna sitt eget inre ljus. När det väl har skett blir allt annat klarare, för mörkret är ju egentligen inget annat än frånvaron av ljus. Också Maria mognar i systemen Idas ögon när hon blir övertygad om den väg hon har valt att gå. Att fatta ett beslut och sedan hålla fast vid det är betydligt svårare för den som ständigt anpassar sig. I ett liv där allt förändras riskerar man att förlora insikten i vad man egentligen behöver, vem man är och vem man skulle kunna bli – om man verkligen vill.

Rannarootslaste tähtpäevad ja kombestik

Rannarootslaste tähtpäevad ja kombestik ühendavad nii kristlikke kui ka skandinaavialikke rahvuslikke traditsioone, eristudes kohati Lääne-Eesti tavapärastest pühadest.

JAANUAR

Näärükroonid olid 19. sajandil tuntud rohkem Lääne-Eestis, kuid levisid 1960.–1970. aastail kiiresti käsitööringide ja koolide kaudu üle kogu maa. Lääne-Eestis võidi pidulikku laeheet valmistada ka vitstest või laastudest ning see oli kas ümmargune või hoopis kuusnurkne. Niisuguse krooni külge riputati õlest kuusnurgad. Valmistati ka lihtsamaid ja lõngast punutud tähekesi, mis krooni külge kinnitati.

„Kell 12 vastu aasta esimest päeva oli parim aeg näha ette algavat aastat. Siis mindi majast välja ja kuulatati. Parim koht selleks oli prügi viskamise koht. Kui kuuldi (puit)laudade heli ja vankrirataste müra, siis keegi su-

reb seal, kustpoolt helisid kuulda oli. Kui kuuldi raua kõlminat, tähendas see pulmi, ja kui meri mühas tugevalt, siis tähendas see head kala-aastat (sama pädes ka jõulude ajal merekohinat kuulates. Sel päeval ennustasid nii tüdrukud kui ka poisid tulevast elukaaslast – toim). Uusaasta esimesel päeval oldi eriti toimekad ja töökad, sest see tagas töökuse ja hea hoole kogu aastaks.”

2. jaanuar – naistele pühendatud päev Pakritel

Naised tassivad toast välja jõuluajal põrandale puistatud õled. Luudadega pühitakse põrandad puhtaks. Õlgi ei tohtinud kasutada sigadele allapanuks, sest siis peab suvel tavalisest rohkem ringi jooksuma, kui muidu vaja

oleks. Naised käisid kontrollimas, kas põrand on ikka puhas, ja visati maha kaasavõetud allapanu, et kaasavõetud õllekann trahviks märjukesega täidetaks. Kui kapp tühjaks sai, siis mindi järgmisesse tallu. Per Söderbäck kirjutab, et sarnast tava on esinenud ka Noarootsis.

7. jaanuar – nuudipäev, kanutipäev

Lõpetab jõuluaja. Pakritel on peetud oluliseks lisaks 2. jaanuarile veel kaht jaanuaripäeva. Sel päeval, mis Pakritel kannab nime *Knutärs-däin*, minnakse sauna, kui see langeb kokku laupäevaga. Muudel juhtudel tehakse sauna kaks nädalat pärast uusaastasauna. Sarnaselt Vihterpaluga käivad poisid läbi küla lõõtspilimängu saatel tantsides ja taredesse sisse astudes, et kontrollida, kas õled on toast välja viidud. Saunapäeval joodi õlut ning söödi soojendatud või küpsetatud leiva- viile. Järelejäänud õlu ei visatud põrandale ega maha, vaid tuli anda sigadele.

17. jaanuar – tönisepäev

„Tönisepäeval söövad rootslased ja eestlased pool seapead, seajalgu või midagi muud seast pärinevat, muidu kalu või hülgeid ei püüta.”

Pakritelgi söödi seajalgu ja suppi. Usuti, et seajalgu süües ei lähe sead karjamaal kaugele ega nuusi majade läheduses ringi. Puhtaks näritud kondid tuli selleks tarbeks mätta talust kaugemale.

25. jaanuar – paavlipäev

„3. veebruaril ehk laasupäeval ei tohi samuti võrke kududa ja naised ei tohiks kedrata.

Pakritel ennustati ilma päeval, kui karu keerab teise poole, sest pool talve on läbi saanud.”

VEEBRUAR

2. veebruar – küünlapäev

Pakritel (nimetusega *Kvinn-mäss*) on kummaline tava, et poisid püüdsid Maria-nimelisi tüdrukuid jalust kokku siduda. Kui tüdruk lubas pakkuda õlu või muud napsu, siis lasti ta vabaks. Sel päeval toodi tuppa vokk ja kevadtalvine kudumistö võis alata.

22. veebruar – peetripäev

Pakritel öeldi „Kuum kivi allikas, külm kivi kaevus”.

24. veebruar – madisepäev

Tähistatakse *Vår-Mats*'i päeva – kevad on tulekul. Sel päeval ei tohtinud loodusest midagi koju tuua (sealhulgas oksid), et ussid ei tuleks õuele. Ka ei ömmeldud, et rõivastesse ei tuleks augud. Sellest päevast alates ei süüdatud õhtul küünlaid, et suvel palju kärbsed poleks. Madisepäeva ilm ennustas ilma kogu suveks.

21. märts – pendipäev

„Pidavat kõik maod ja ussid ellu ärkama. Sel päeval ei ömmelda, nõeluta ega puudutata ka midagi teravat, sest muidu saadakse madudelt salvata. Metsast ei tooda midagi koju, sest muidu tulevad maod majja. Õhtul tuld ei tehta, muidu saavad kärbsed nuhtluseks.” *Vormsi ja Noarootsi*.

25. märts – paastumaarjapäev

Pakritel oli naistel voli sellel päeval juua õlut, et saada endale värsked ja punased põsed. Vallaliste naiste koht oli pööning (ka tüdrukutel, et poisid neid ei leiaks), et saada hea abielu. Kui sel ööl külmetas, siis tähendas see külma veel lähimaks neljakümneks ööks.

Vastlapäev

„Vastlapäeval lähevad vanad naised lumega kaetud künkale või lumehangele, sõidavad väikestel kelkudel või libistavad end istuli alla, siis saadakse sel aastal pikad linad.” *Vormsi ja Noarootsi*.

„Samuti tuleb süüa pool seapead, seajalgu ning jahust ja verest tehtud vorsti, mida kutsutakse nimega *krybba, krubba*, mistõttu see päev kannab nime *krybbatista*.” *Noarootsi ja Vormsi*.

Kohe pärast söömist joostakse võimalikult kiiresti ahju juurde ja nühitakse selga vastu ahju nurka. Seal läbi saadakse tugev selg ning suvel töötades ei hakka see valutama.

Mõnel pool oli ketruskeeld, metsast toodi koorem puid või midagi muud.

Kelgutamine vastlapäeval oli enam levinud Suur-Pakril. Sel päeval rasket tööd ei tehtud ning õhtul tantsiti ja tehti niplispitsi. Põrandaid pühiti üheksa korda ja kammiti juukseid, et need püsiks tugevad ja ilusad – nii oli tavaks.

Tuhkapäev

Pakreil oli tuhkapäeva eelõhtu tantsimiseks.

Lihavõttepühad

„Lihavõtte-eelset nädalat kutsutakse Ruhnus nimega *muarmiss* (emamissa?). Korjatakse rongamune. Seepärast võetakse hommikul sületäis küttepuid ja loetakse need üle. Kui neid tuleb paarisarv, siis mune ei leita, paaritu arv töötab aga rikkalikku saaki.” *Hiiumaa*.

„Samamoodi toimitakse Vormsil laastudega, et näha, kas linnumune ja jäneseid saab. Neljapäeval pestakse ja küüritakse kõik, et reedel valitseks püha vaikus ja rahu. Pühapäevaõhtu on *stacko-lauda* (väike laupäev) või *småka-sonda* (maitsmispühapäev). Lihavõttepüha on *båka-lauda* (küpsetuslaupäev).”

„Lihavõttepühade ajal ning mõnda aega pärast seda koguneb pühapäeva pärastlõunati kogu saare noorsugu

– vanemad ja nooremad poisid ning tüdrukud – metsas erilisele rohu ja samblaga kaetud liivakünkale (Mjülbackan – toim). Siin, ümbritseva kõrge männimetsa rahus, lõbustavad nad ennast teatud liiki pallimänguga, mida kutsutakse *spela mjuula* (mjuulimäng – toim). Tüdrukute tegevus on võtta õhust vastu ühiselt kimedat rõõmukisa saatel oma põllesse väike pall, mille poiste tugevad käed on kõrgele üles visanud.”

Pakritel riputatakse lakke lihavõttekroon, mida kasutati ka jõulude ajal. Suur reede kannab nime *Lang-Fridän*, sellel päeval tööd ei teha ning ollakse kodus. Lihavõttepühad: sibulakoorte, kaselehtede või mõne kangajupiga värvitakse mune, mida hiljem jagatakse naabritele, sugulastele ja sõpradele. Mängitakse ning tantsitakse, kuid mõni vana meloodia ja mäng on unustuse hõlma vajunud.

APRILL

23. aprill – jüripäev

Jüripäeval alustati sügiskünniga. Varem oli komme süüdata tuli põllul. Tuli süüdati õhtul. See aitas suvel kapsausside vastu võidelda. Samuti on võetud tuhka ja visatud põllule, et tagada hea saak. Kes nägi maapinnal konna hüppamas, sai terviseprobleemide osaliseks. Jüripäeval hobuse hirnumist kuuldes võis peatselt pulmi oodata.

MAI

1. mai – volber (*Vallbär-mäss-däin*)

Sellel päeval oli varem oluline tähendus, sest riimilaul on sellel kohal suurem sälk.

JUUNI

Suvistepühad

„Suvistepühad istutatakse maja ette noored kased ja tuba ehitakse toomingaokstega. Sama toimub jaanipäeval, nii kaunistatakse ka kirik.” Vihterpalu, Hiiumaa, Vormsi. Ühtlasi puistatakse tubadesse nurmenuku- (*uxlägjar*) ja kullerkupuõisi (*hårdåa-kluckor, gulder-knuppar*).

Jaanipüha

„Korjatakse naistepuna, mis riputatakse nõiduse vastu võitlemiseks üles. Jaaniõhtul tassitakse sageli kokku mitme sülla suurune männiokstest ja kadakatest puuhunnik (*midsommarskast*), mis süüdatakse vastu ööd põlema. Tõrvatünnide olemasolul need ohverdatakse ja tantsitakse ringtantsu.” Vormsi. „Kui seda ei tehta, siis juhtub külas tulekahju, nagu juhtus Svibys.” *Vormsi*.

Eriti pidulikult tähistatakse seda rõõmupidu Ruhnus. Küla põhjaservas püstitatakse veskite kõrvale vanadest

paatidest tuleriit. Kella kümneks koguneb kogu elanikkond selle ümber, kes jälgib pingsa tähelepanu ja vaikse rõõmuga, kuidas leegid kuivanud tõrvatud planke praginal hävitavad – selle töö kergendamisel on sageli oma osa hästi suunatud kirvelöökidel. Kui tuli on kustunud, järgnevad noored inimesed moosekantidele ja tantsivad mõne tunni selle talupoja toas, kellele kuulus suurim paat, kuni tõusev päike nad puhkama kutsub.

„Umbes kell 10 õhtul kogunevad igas vanuses saareelanikud suurele väljale küla ja läänepoolsete põldude vahel, mis kuulub põhjapoolsele põlluväljale – samale väljale, kus seisavad veskid. Siin süüdatakse nüüd varem vanadest paatidest püsti pandud tuleriit.”

Jaanipäevaehelisel päeval põletatakse Pakri saartel *missomärs-stack*, mida Suur-Pakril tehti kindlasti põllul ja Väike-Pakril lähimal karjamaal rahnule nimega Häleng-stäina. *Missomärs-stack*'i jaoks koguti oksid ning kuhja keskel on lehtpuu, mis on okstest paljaks kooritud ja millel on üksnes tippu veidi lehti jäetud. Puust on põigiti läbi torgatud kolm oksa, mille tippudes on samuti lehed. Varem torgati puu läbi vankriratta, mis jäi puu keskpaika. Põlema pandud puu ümber tantsiti kuni tule kustumiseni. /.../ Karjalapsed palusid lepatriinult abi: „*Missmars-kudda, missmars-kudda, hänt vår kuddar å häim, så ger ia smör å bre ätt tö*.”

JUULI

2. juuli – heinamaarjapäev

„Paljudes kohtades, näiteks Riguldis, Saaremõisas ja Suur-Haras ei töötata. Paslepas seevastu peetakse heina niitmiseks talguid.”

AUGUST

1. august – peetripäev

„Peetruse ahelate päeval tuleb tuua savi ja võõbata sellega ahju, siis pole karta lutikaid ega kilke.”

10. august – lauritsapäev

„Laurentiuse päeval ei tohi künda, kuid kolm päeva enne ja pärast seda on parim aeg külvamiseks. Kui sel päeval ei saja, kallatakse katusele mõni pangetäis vett, muidu on oodata tulekahju.” *Vormsi*.

Reheahju ei tohi süüdata tuld ja mõne arvates ei tohi sel päeval isegi mitte reheahjust väljaspool tuld läita, kui ei taheta talus tulekahjuga riskida. Kehtis viljapeksu keeld, et vili ei jääks järgmisel aastal teradeta ega mustaks.

24. august – pärtlipäev

Sel päeval aeti lambad metsa karjamaalt koju, neid pesti ja pügati. Toimus sügise esimene õhtune koosistumine.

SEPTEMBER

29. september – mihkripäev

Noored läksid õhtul tantsima sinna, kus oli hea pörand ja leidus õlut. Sulased lahkusid talust.

NOVEMBER

1. november – pühakutepäev

Pakreil sel päeval tööd ei tehtud, sest oli täispüha. Õhtul tantsisid noored üheskoos. Isegi järgmisel päeval kehtis töötegemiskeeld.

9. november – mardilauapäev

„Mardiõhtul käivad noored inimesed pahupidi keeratud lambanahas mööda küla ringi ja tantsivad majades, mille eest saavad vorsti, leiba, võid ja muud sellist. Nad koputavad akendele ja hüüavad: „Kära-mor å far släpp me in! Min fota früs, ja ber, fär-slääå me in!” jne.” Ruhn.

Sel päeval tehakse vorsti, küpsetatakse ka setbred'i, Sante Marts kako't ehk magusleiba, mardikooki.

Pakritel on mardipäev poolpüha. Tüdrukud kogunevad niplispatjadega ühisele õhtusele koosviibimisele.

25. november – kadripäev

„Kadripäeval tantsivad maskides naised ja tüdrukud õhtul ringi, ühtedel käes villakraasid ja teistel vokk, millel nad igas majas midagi ketavad, kolmandatel jälle aabits ja vits. Nad esitavad lastele küsimusi (nagu mardiohtul mardid), annavad neile vitsa, kui nad midagi ei mõista, ning saavad kingituseks tanguvorsti, villa ja lina.” Noarootsi, Hiiumaa, Vormsi.

Pakritel korraldavad tüdrukud kadripäeva, mis sisaldab endas terve rea tegevusi ja mida Per Söderbäck kirjeldab raamatus „Rågöborna” („Pakrilased”) pike-malt.

30. november – andresepäev

„Andresepäevaeasel õhtul lähevad vallalised välja ja kuulatavad tähelepanelikult. Kui nad kuulevad piitsalöökide ja tantsumuusikaga sarnanevat kära, peavad nad järgmisel aastal pulmi, kui aga kuulatakse vaimulikku laulu, siis peavad nad surema.” Vormsi.

DETSEMBER

4. detsember – Püha Barbara päev

„Kutsutakse nimega *bråbarberda*. Kuna Barbara on nii äge ja äkiline, ei tohi teha ühtegi tööd, eriti kedrata ega õmmelda, muidu näpistab ta inimesi.” Hiiumaa.

6. detsember – nigulapäev

Pakreil sätivad lapsed kingad välja, et Niklas tooks

kinke. Niklas tuleb öösel valgel hobusel ja jätab kingitused kinga sisse. Nigulapäevale eelneb õhtune noorte koosistumine.

20. detsember – toomapäeva õhtu

„Toomapäeva õhtul, mida nimetatakse ka lilh-julkõilde, tehti tavaliselt pihlakaokstest väikseid riste, mis asetati akende ja uste kohale. Õhtul söödi seajalgu.” Vihterpalu. „Samal päeval – eriti enne eelseisvaid pulmi – tuli ära koristada tuba ja jõuluõlu pidi olema valmis.” Hiiumaa. „Sellele eelnev õhtu on püha, mistõttu jätaavad paljud küünla kogu ööks põlema.” Noarootsi.

Sellel päeval viidi Pakreil vokit toast välja ja toodi tagasi alles nuudipäeval. Õlletegu ja selle maitmine oli oluline tegevus. Peremees kutsus teisi peremehi õlut maitsema: „Smaka vår jul!” („Maitse meie jõule!”) Toomapäeva hommikul lauldakse üks psalm ja loetakse piiblit. Ka Pakreil asetati uste kohale okstest rist, mis seisis seal järgmise toomapäevani.

Jõulud

„Ka teise poolaasta suur püha – jõulud – ei ole meelelahutuse mõttes Ruhnul vähetähtis, sest lisaks tantsule lõbustatakse ennast siin üksteisele kõiksuguste jõulukinkide tegemisega, mida Ruhn keeles kutsutakse *kinkki*, moonutus sõnast *skänk* (kingitus) või soome-rootsi sõnast *kenkki*. Siis peavad ristiemad oma ristilapsi eriliselt meeles.”

Pakri saartel pühiti jõuluajal toad, küpsetati kukleid, kääritati nisuleiba ja *jul-pjukan* (esmalt küpsetatud väiksem leivake – toim), saun köeti ja jõulukroon(id) riputati üles. Sisse toodi heinad ja joodi jõuluõlut. Külas käis jõuluhani, kes kontrollis, kas lastel on palved ja psalmid peas. Kui ei olnud, siis nuhtles hani vitsaga (jõuluhani oli keegi pereliige, kellel oli kasukas seljas ja kasuka krae vahele näo ette sätitud kõrttest nokk).

Kirjelduste lugemisel peab arvestama, et pakrilaste kombat kirjutab Per Söderbäck üles hiljem kui toodud näited Carl Rußwurmi või Fredrik Joakim Ekmani teostest. Kindlasti oli nii mõndagi unustuse hõlma vajunud ja muutunud ka mujal. Sellele viitab korduvalt Per Söderbäck, kes mõne tähtpäeva kohta ütleb, et varasem tavand on unustatud või pole enam kasutuses.

Pulmade, ristimise, matuste ning rannarootslastele muude tähtsate sündmuste ja nende tavade kohta leiad materjali juurde raamatutest-trükistest – muu hulgas nendest teostest, mida on käesoleva artikli kirjutamisel kasutatud.

ALLIKAD:

- Rußwurm C., „Eibofolke ehk rootslased Eestimaa randadel ja Ruhnus”. Eestirootsi Akadeemia 2015
- Söderbäck P., „Rågöborna”, 1940
- Ekman, J. F. „Kirjeldusi Ruhnust Liivimaal”, Ruhn 2022

Estlandssvenskarnas högtider och traditioner

Estlandssvenskarnas högtider och seder förenar kristna traditioner med nordiska folkliga bruk och skiljer sig på flera sätt från de sedvänjor som varit vanliga i övriga Väst-Estland.

JANUARI

Nyårskronor var under 1800-talet främst kända i Väst-Estland men spreds under 1960–1970-talen snabbt över hela landet genom hantverkarskretsar och skolor. I Väst-Estland kunde den högtidliga takprydnaden även tillverkas av vide eller träspån och vara rund eller sexkantig. Från kronan hängdes sexuddiga halmprydnader. Man gjorde också enklare stjärnor av flätat garn som fästes i kronan.

”Klockan tolv natten till årets första dag ansågs vara den bästa tiden att spå om det kommande året. Då gick man ut ur huset och lyssnade. Den bästa platsen var avstjälplingsplatsen. Om man hörde ljudet av träplanor och skramlet från vagnshjul betydde det att någon skulle dö i den riktning ljudet kom ifrån. Hördes järnskrammel betydde det bröllop, och om havet dånade kraftigt väntade ett gott fiskeår (detsamma gällde om man lyssnade till havet under julen. Denna dag spådde både flickor och pojkar också om sin framtida livspartner – red.). På nyårsdagen skulle man vara särskilt flitig och arbetsam, eftersom det gav arbetsamhet och god omsorg under hela året.”

2 januari – kvinnornas dag på Rågöarna

Kvinnorna bar ut halmen som under julen hade strötts på golvet. Golven sopades rena med kvastar. Halmen fick inte användas som strö åt grisarna, eftersom man då skulle behöva springa ovanligt mycket under sommaren. Kvinnorna gick runt och kontrollerade att golven verkligen var rena. De kastade ned den medförda halmen på golvet för att värdfolket skulle fylla den medhavda ölkannan som böter. När kannan var tömd gick man vidare till nästa gård. Per Söderbäck skriver att en liknande sed även förekom på Nuckö.

7 januari – Knutsdagen

Knutsdagen avslutar julen. På Rågöarna ansågs ytterligare två januari dagar vara viktiga, förutom den 2 januari. Dagen kallades *Knutärs-däin*. Om den inföll på en lördag badade man bastu, annars gjorde man det två veckor efter nyårsbastun.

Liksom i Vippal gick pojkarna genom byn medan de spelade dragspel och dansade. De gick in i husen för att kontrollera om julhalmen hade burits ut. På bastudagen drack man öl och åt uppvärmda eller rostade

brödsdivor. Öl som blev över fick inte hällas på golvet eller marken utan skulle ges till grisarna.

17 januari – Antoniusdagen

”På Antoniusdagen äter både svenskar och ester ett halvt grishuvud, grisfötter eller något annat från grisen, annars fångar man varken fisk eller säl.”

Även på Rågöarna åt man grisfötter och soppa. Man trodde att om man åt grisfötter skulle grisarna inte ströva långt bort på betet eller böka kring gården. De väl avgnagda benen skulle därför grävas ned långt från gården.

25 januari – Paulusdagen

”Den 3 februari, på Kyndelsmässodagen, får man inte heller knyta nät och kvinnorna bör inte spinna.”

På Rågöarna spådde man vädret den dag då björnen vände sig i idet, eftersom halva vintern då hade gått.

FEBRUARI

2 februari – Kyndelsmässodagen

På Rågöarna, där dagen kallades *Kvinn-mäss*, fanns den märkliga seden att pojkar försökte binda ihop flickornas ben som hette Maria. Om flickan lovade att bjuda på öl eller annan dryck blev hon frisläppt. Denna dag bars spinnrocken in i stugan och vårvinterns vävarbete kunde börja.

22 februari – Petrusdagen

På Rågöarna sade man: ”Varm sten i källan, kall sten i brunnen.”

24 februari – Mattiasdagen

Dagen kallades *Vår-Mats*, ett tecken på att våren var på väg. Denna dag fick man inte ta med sig något hem från naturen, inte ens kvistar, eftersom ormarna då skulle söka sig till gården. Man sydde inte heller för att kläderna inte skulle få hål. Från och med denna dag tände man inte längre ljus om kvällarna, så att sommaren inte skulle föra med sig alltför många flugor.

Vädret på Mattiasdagen ansågs förutsäga hela sommarens väder.

MARS

21 mars – Pendifagen

”Då vaknar alla ormar till liv. Denna dag syr eller stoppar man inte och rör inte heller några vassa föremål, annars blir man biten av ormar. Man tar inte heller hem något från skogen, eftersom ormarna då följer med hem. På kvällen tänder man ingen eld, annars blir flugorna en plåga.” *Ormsö och Nuckö.*

25 mars – Marie bebådelsedag

På Rågöarna fick kvinnorna denna dag dricka öl för att få friska och röda kinder. Ogifta kvinnor, liksom flickor, höll till på vinden för att pojkarna inte skulle hitta dem – något som ansågs ge ett gott äktenskap. Om natten väntade ytterligare fyrtio kalla nätter.

Fastlagstisdagen

På fastlagstisdagen går de äldre kvinnorna upp på en snötäckt backe eller snödriva och åker ned på små slädar eller sittande. Då får man långt lin under året.” *Ormsö och Nuckö.*

”Man skall också äta ett halvt grishuvud, grisfötter och korv gjord av mjöl och blod, kallad *krybba* eller *krubba*, vilket också har gett dagen namnet *krybbatista*.” *Nuckö och Ormsö.*

Omedelbart efter måltiden sprang man så fort som möjligt fram till ugnen och gnuggade ryggen mot ugnshörnet. Då skulle ryggen förbli stark och inte värka under sommarens arbete.

På vissa håll rådde spinnförbud. Man hämtade ett lass ved eller något annat från skogen.

På Stora Rågö var källkåkning särskilt vanlig den här dagen. Tungt arbete undveks och på kvällen dansade man och knypplade spets. Golven sopades nio gånger och håret kammades för att det skulle förbli starkt och vackert – så löd traditionen.

Askonsdagen

På Rågöarna ägnades kvällen före askonsdagen åt dans.

Påskan

”Veckan före påsk kallas på Runö *muarmiss* (modersmäss?). Man samlar kråkäg. Därför tar man på morgonen en famn ved och räknar vedträden. Är antalet jämnt hittar man inga ägg, men ett udda antal lovar en riklig skörd.” *Dagö.*

På Ormsö gör man på samma sätt med stickor för att se om man hittar fågelägg och harar. På skärtorsdagen tvättar och skurar man allt, så att långfredagen kan präglas av helig stillhet och ro. Påskdagens kväll kallas *stacko-lauda* (lilla lördagen) eller *småka-sonda* (smaksöndagen). Påskafton kallas *båka-lauda* (baklördagen).”

Fredrik Joakim Ekman skriver i Beskrivning över Runö i Livland: ”Under påskan och en tid därefter samlas öns ungdom – både äldre och yngre pojkar och flickor – varje söndageftermiddag på en särskild sandkulle täckt av gräs och mossa (Mjulbackan – red.). Där, omgivna av den höga tallskogens lugn, roar de sig med ett bollspel som kallas *spela mjuula* (mjulspel – red.). Flickornas uppgift är att med förklädet fånga en liten boll som pojkarna kastar högt upp i luften, allt under glada och höga rop.”

På Rågöarna hängdes påskkronan upp i taket. Samma krona användes också under julen. Långfredagen kallades *Lang-Fridän*. Då arbetade man inte utan stannade

hemma. Till påsken färgades ägg med lökskal, björklöv eller tygbitar. Därefter delades de ut till grannar, släktingar och vänner. Man lekte och dansade, även om en del äldre melodier och lekar med tiden hade fallit i glömska.

APRIL

23 april – Georgsdagen

På Georgsdagen började höstplöjningen. Förr var det sed att tända eld ute på åkern på kvällen. Elden ansågs skydda kålen mot larver under sommaren. Man spred också aska över åkrarna för att säkra en god skörd. Den som såg en groda hoppa på marken riskerade att bli ohälsosam. Hörde man en häst gnägga på Georgsdagen, kunde man vänta sig bröllop inom kort.

MAJ

1 maj – Valborgsmässa (Vallbär-mäss-däin)

Denna dag hade förr stor betydelse, vilket syns genom att den markerades med ett större hack på runstaven.

JUNI

Pingsten

”Till pingst planterar man unga björkar framför huset och smyckar stugan med häggkvistar. Detsamma görs till midsommar och även kyrkan pryds på detta sätt.”
Vippal, Dagö och Ormsö.

Dessutom strös gullvivor (*uxlögjar*) och smörbollor (*härdaa-kluckor, gulder-knuppar*) ut på golven i stugorna.

Midsommar

”Johannesört samlas in och hängs upp som skydd mot trolldom. På midsommarafton bygger man ofta ett flera famnar högt bål av tallgrenar och enris (*midsommarskast*), som tänds när natten faller. Om man har tjärtunnor offras även dessa, och därefter dansar man ringdans.” Ormsö.

”Om detta inte görs kommer en eldsvåda att drabba byn, såsom en gång hände i Sviby.” Ormsö.

Särskilt högtidligt firades midsommar på Runö. Vid den norra utkanten av byn restes ett stort bål av gamla båtar intill väderkvarnarna. Vid tiotiden på kvällen samlades hela öns befolkning runt elden och följde med stilla glädje hur lågorna förtärde de torra, tjärade plankorna. Ofta hjälpte välriktade yxhugg till att få elden att ta sig. När bålet brunnit ned följde ungdomarna spelmännen och dansade några timmar på den bondgård som ägde den största båten, tills den uppgående solen kallade dem till vila.

”Omkring klockan tio på kvällen samlas människor i

alla åldrar på den stora ången mellan byn och de västliga åkrarna, samma plats där väderkvarnarna står. Där tänds det stora bålet som tidigare byggts av gamla båtar.”

På midsommarafton brändes *missomårs-stack* på Rågöarna. På Stora Rågö restes bålet på åkern och på Lilla Rågö på den närmaste betesmarken vid flyttblocket Hålang-stäina. Till bålet samlade man grenar, och mitt i högen restes ett lövträd vars stam hade barkats ren från grenar, utom högst upp där några blad lämnades kvar. Tvärs igenom stammen stack tre grenar med löv i spetsarna. Förr trädde man även ett vagnshjul över stammen, ungefär mitt på trädet. Runt det brinnande bålet dansade man tills elden slocknat.

Barn som vallade boskap bad nyckelpigan om hjälp: „*Missmars-kudda, missmars-kudda, hänt vår kuddar å häim, så ger ia smör å bre ått tö.*”

JULI

2 juli – Hömässodagen

”På många håll, till exempel i Rickul, Lyckholm och Stora Harga, arbetar man inte denna dag. I Pasklep hålls däremot gemensamma slättergillen.”

AUGUSTI

1 augusti – Petrus kedjedag

”På Petri kedjedag skall man hämta lera och bestryka ugnen med den, då behöver man inte frukta väggglöss eller syrsor.”

10 augusti – Larsmäss

”På Larsdagen får man inte plöja, men tre dagar före och tre dagar efter är den bästa tiden för sådd. Om det inte regnar denna dag skall man hälla några ämbar vatten på taket, annars väntar eldsvåda.”

På Rågöarna fick man inte elda i riaugnen och, enligt vissa, inte ens tända eld någon annanstans denna dag, om man ville undvika brand på gården. Tröskning var också förbjuden, eftersom man annars trodde att nästa års säd skulle bli tom på kärnor eller svartna.

24 augusti – Bartolomeusdagen

Denna dag drevs fåren hem från skogsbetet. De tvättades och klipptes, och höstens första kvällsammankomst hölls.

SEPTEMBER

29 september – Mickelsmäss

På kvällen gick ungdomarna till den gård där det fanns ett bra dansgolv och gott om öl. Drängarna lämnade sina tjänster på gårdarna.

NOVEMBER

Alla helgons dag

På Rågöarna arbetade man inte den här dagen eftersom det var en fullständig helgdag. På kvällen samlades ungdomarna för att dansa tillsammans. Arbetsförbudet fortsatte till och med nästa dag.

9 november – Mårtensafton

”På Mårtensafton går ungdomarna omkring i byn, klädda i fårskinnspälsar, vända ut och in. De dansar i husen och får korb, bröd, smör och annat som belöning. De knackar på fönstren och ropar: ’Kära-mor å far släpp me in! Min fota früs, ja ber, får-slååå me in!’” Runö.

Denna dag gjorde man korb och bakade *setbred* och *Sante Marts kakor*, ett sött Mårtensbröd.

På Rågöarna var Mårtensdagen en halv helgdag. Flickorna samlades med sina knyppeldynor till en gemensam kvällsträff.

25 november – Katarinadagen

På Katarinadagen går kvinnor och flickor omkring på kvällen utklädda i masker. Några bär ullkardor, andra har en spinnrock där de spinner lite i varje hus, och ytterligare några har med sig en abc-bok och ris. De ställer frågor till barnen (liksom Mårtensgubbarna gör på Mårtensafton). Kan barnen inte svara får de ris, medan kvinnorna får korb av gryn, ull och lin i gåva.” Nuckö, Dagö och Ormsö.

På Rågöarna var det flickorna som ordnade Katarinadagen. Firandet omfattade en lång rad traditioner som Per Söderbäck beskriver utförligt i Rågöborna.

30 november – Andersdagen

”Kvällen före Andersdagen går de ogifta ut och lyssnar noga. Om de hör ljud som liknar piskslag och dansmusik skall de gifta sig följande år. Hör de däremot kyrksång väntar döden.” Ormsö.

DECEMBER

4 december – Sankt Barbaras dagen

”Kallas *bråbarberda*. Eftersom Barbara är så häftig och hetlevrad får man inte utföra något arbete denna dag, särskilt inte spinna eller sy, annars nyper hon människorna.” Dagö.

6 december – Niklasdagen

På Rågöarna ställde barnen fram sina skor så att Niklas skulle kunna lägga gåvor i dem. Niklas kom om natten på en vit häst och lämnade sina presenter i skorna. Kvällen före Niklasdagen samlades ungdomarna till en gemensam träff.

20 december – Tomasdagskvällen

”På Tomasdagskvällen, som också kallas *lilh-jul-köilde*,

gjorde man små kors av rönnkvistar som sattes upp ovanför dörrar och fönster. På kvällen åt man grisfötter.” Vippal.

”Samma dag – särskilt inför ett kommande bröllop – skulle stugan städas och julölet vara färdigt.” Dagö.

Kvällen före betraktas som helig, och därför låter många ett ljus brinna hela natten. Nuckö.

På Rågöarna bars spinnrockarna ut ur stugan denna dag och togs inte in igen förrän på Knutsdagen. Ölbryggningen och provsmakningen av julölet var viktiga traditioner. Husbonden bjöd in de andra gårdarnas husbönder med orden: ”Smaka vår jul!”

På Tomasdagsmorgonen sjöng man en psalm och läste ur Bibeln. Även på Rågöarna satte man upp kors av kvistar ovanför dörrarna, där de fick sitta kvar ända till nästa Tomasdag.

Julen

”Inte heller årets andra stora högtid – julen – saknar nöjen på Runö. Förutom dans roar man sig med att ge varandra olika julgåvor, som på runösvenska kallas *kinkki*, en förvrängning av ordet skänk eller det finlandssvenska ordet *kenkki*. Gudmödrarna ägnar då sina gudbarn särskild uppmärksamhet.”

På Rågöarna sopades stugorna under julen, och bul- lar och vetebröd bakades, liksom *julpjukin* (det första, mindre brödet som bakades – red.). Bastun eldades och en eller flera julkronor hängdes upp. Hö bars in i stugan och julölet dracks.

Julgåsen gick från gård till gård och kontrollerade att barnen kunde sina böner och psalmer. Om de inte kunde dem blev de risade. Julgåsen var ett familjemedlem som bar päls och hade en näbb av halm instucken framför ansiktet innanför pälskragen.

När man läser dessa beskrivningar bör man komma ihåg att Per Söderbäck dokumenterade Rågöbornas seder långt senare än Carl Rußwurm och Fredrik Joakim Ekman skrev sina verk. Mycket hade sannolikt redan fallit i glömska eller förändrats även på andra håll. Det påpekar Per Söderbäck själv vid flera tillfällen, då han skriver att äldre traditioner antingen hade glömts bort eller inte längre var i bruk.

Den som vill veta mer om bröllop, dop, begravningar och andra viktiga händelser i estlandssvenskarnas liv och de seder som hörde till dem hittar rikligt med material i böcker och andra publikationer, bland annat i de verk som har använts som källor till den här artikeln.

KÄLLOR:

- Carl Rußwurm ”Eibofolke eller svenskarna i Estlands kustland och på Runö”. Eestirootsi Akadeemia 2015
- Söderbäck P., „Rågöborna”, 1940
- Ekman, J. F. „Kirjeldusi Ruhnust Liivimaal”, Ruhnu 2022

Kultuurinõukogu aastakoosolek Haapsalus

16. mail toimus Haapsalus Eestirootslaste Kultuurinõukogu aastakoosolek Haapsalus, mis sel korral keskendus eelarvele, tegevusaruandeile ja selle aasta plaanidele ning korrastas organisatsiooni tööks vajalikke alusdokumente, nagu põhimäärus; pisiparandusi tehti ka Eestirootslaste Kultuurikandja statuudis. Tõise neljatunnise koosoleku järel oli võimalus osa saada Rannarootsi Muuseumis korraldatud sündmusest „Öös on hääli“, mis on osa muuseumides toimuvast iga-aastasest teemasündmusest. Koosolekul osales lisaks kahele juhatuse liikmele 11 volitatud kultuurinõukogu liiget, seega oli vajalik kvoorum põhimääruses täpsustuste tegemiseks olemas. Juhatuse esitles 2026. aasta tööplaani, mille prioriteedid on tänava kultuuriteekondade väljatöötamise jätkamine Noarootsis ja Ruhnus, rannarootslaste mõttekoja kokkukutsumine Vormsil, rannarootslasi kajastava näituse digitaliseerimine ning uued ettevõtmised, mis on veel ettevalmistavas etapis ja alles ootavad avalikustamist. Rõõmustada võib kahe raamatu ilmumise üle. Üks neist peaks sel aastal ilmuma koostöös Riguldi/Noarootsi Kodukandiühingu endise esinaine Ingegerd Lindströmiga, kes ajalooasari jätkuraamatuna kirjutab Riguldi ja Noarootsi piirkonna asustusloost kuni tänapäevani. Teine raamat loodetavasti ilmub sellel aastal ning see kirjeldab Vormsi käsitöökottide ehk bindpongen'ite kirjut maailma.

Koosoleku lõpuosas tutvustasid kohalolijad enda rannarootslaste pärandiga seonduvaid plaane. Mats Ekman jätkab tööd Vikipeedias avaldatud informatsiooni täpsustamiseks. Benny Vesterby jätkab oma kodukanti elama asunud uutele inimestele Noarootsi ajaloo ja ran-

narootslaste pärandi tutvustamist. Lars Rönnerberg juhib SOV struktuure edasi. Elna Siimberg uurib kodukandi ajalugu ja koostab praegu selleteemalist teost, mis loodetavasti ilmub peatselt trükist. Anu Raagmaa rääkis tööst Rannarootsi Muuseumis, mis on tema põhitöökoht, ja loomulikult pühendub temagi rannarootsi ajaloole ka väljaspool tööaega. Kristi Mikiver aitab kultuuriautonomia tööd reguleerivate riiklike seaduste parendamisel kaasa. Age Kõiveere ning Jonne Berggreni tegevuse ja aktiivse hoiakuga oleme samuti kursis ning soovime neile kodukoha pärandi hoidmisel edu. Lydia Kalda oli südaööni kestva üritusega ajutiselt hõivatud, kuid me teame tema poolehoidu rannarootsi pärandile ja muuseumipere tegemised on meile avalikult näha. Ka Ülo Kalm pidi muuseumisündmust ette valmistama; teame, et nagu ka enne mainitud inimesed, pühendub temagi rannarootslaste ajaloole, hoiab koos pisikest muuseumiperet ja osaleb aktiivselt kogukondade koostegemistes.

Ühe päevakorrapunkti juures tutvustas juhatuse ka Eestirootslaste Kultuurinõukogu uut logo: trükistes oli eelmise logo kasutamine keeruline, sest organisatsiooni nime polnud võimalik tuvastada. Loodame, et Piret Roberg, kes on logo autor, selle sünniloo ka meile kõigile lugemiseks kirja paneb.

Eestirootslaste laulu- ja tantsupeo repertuaar valmib laulupeo komitee käe all hoogsalt. Komiteesse kuuluvad Sofia Joons, Leana Salu ja Peeter Paemurru. Sügisel saavad uued laulikud trükivalmis ning tuleb alustada ürituse rahastuse taotlemist ja üldist korraldamist.

Ilusat suve kõigile! Aasta teise poolde plaani võetud uutest sündmustest saab lugeda juba ajakirja edasisis numbris.

Kulturrådets årsmöte i Hapsal

Den 16 maj höll Estlandssvenskarnas Kulturförvaltning sitt årliga möte med kulturrådet, organisationens högsta beslutande organ, i Hapsal. Årets möte fokuserade på budgeten, verksamhetsberättelserna och planerna för det kommande året samt på att uppdatera de grundläggande dokumenten som styr organisationens arbete, bland annat stadgan. Mindre ändringar gjordes också i stadgan för utmärkelsen Estlandssvenskarnas Kulturbärare.

Efter det fyra timmar långa arbetsmötet fanns möjlighet att delta i evenemanget "Ljud i natten" på Aibo-

lands museum, som ingår i den årliga museisatsningen. Förutom de två styrelseledamöterna deltog elva befullmäktigade ledamöter i kulturrådet, vilket innebar att beslutsmässigt antal för stadgeändringarna var uppnått.

Styrelsen presenterade verksamhetsplanen för 2026. Bland årets prioriteringar finns fortsatt utveckling av kulturlederna på Nuckö och Runö, sammankallandet av estlandssvenskarnas tankesmedja på Ormsö, digitalisering av utställningen om estlandssvenskarna samt flera nya projekt som fortfarande befinner sig i planeringsskedet och ännu inte har offentliggjorts.

Aastakoosolekul osalejad / Deltagarna på årsmöte

Det finns också anledning att glädjas åt två kommande bokutgivningar. Den ena planeras att ges ut i samarbete med Ingegerd Lindström, tidigare ordförande i Rickul/Nuckö Hembygdsförening. Boken blir en fortsättning på den historiska serien och skildrar bosättningshistorien i Rickul- och Nucköområdet fram till nutid. Den andra boken väntas också utkomma i år och behandlar den rika traditionen kring Ormsös bindpong.

Mot slutet av mötet berättade deltagarna om sina egna planer kopplade till det estlandssvenska kulturarvet. Mats Ekman fortsätter arbetet med att komplettera och förbättra informationen om estlandssvenskarna på Wikipedia. Benny Vesterby fortsätter att introducera Nuckös historia och det estlandssvenska kulturarvet för nya invånare i sin hembygd. Lars Rönnberg leder även fortsättningsvis strukturerna inom SOV. Elna Siimberg forskar i sin hembygds historia och arbetar för närvarande med en bok i ämnet som förhoppningsvis snart kommer ut i tryck. Anu Raagmaa berättade om sitt arbete på Aibolands museum, där hon är anställd, och naturligtvis ägnar hon sig också åt estlandssvensk historia utanför arbetstid. Kristi Mikiver medverkar i arbetet med att förbättra den statliga lagstiftningen som reglerar kulturautonomi. Vi känner också väl till Age Kõiveeres och Jonne Berggrens engagemang och aktiva arbete för att bevara kulturarvet i sina hembygder och

önskar dem fortsatt framgång. Lydia Kalda var tillfälligt upptagen med ett evenemang som pågick fram till midnatt, men vi känner väl till hennes engagemang för det estlandssvenska kulturarvet och kan följa museets arbete. Även Ülo Kalm var upptagen med förberedelserna inför museets evenemang. Vi vet att han också, liksom de tidigare nämnda, ägnar sig åt estlandssvensk historia, håller samman den lilla museipersonalen och deltar aktivt i gemensamma initiativ i lokalsamhället.

Under ett av mötets programpunkter presenterade styrelsen också Estlandssvenskarnas Kulturförvaltnings nya logotyp. Den tidigare logotypen var svår att använda i trycksaker eftersom organisationens namn inte framgick tydligt. Vi hoppas att logotypens formgivare, Piret Roberg, någon gång skriver ned berättelsen om hur den kom till.

Repertoaren till estlandssvenskarnas sång- och dansfest tar nu snabbt form under ledning av sångfestkommittén, där Sofia Joons, Leana Salu och Peeter Paemurru ingår. Under hösten blir de nya sånghäftena färdiga för tryck och då inleds också arbetet med finansiering och den övergripande planeringen av evenemanget.

Vi önskar alla en riktigt fin sommar! Om de nya evenemang som planeras under årets andra hälft kan ni läsa om dem i tidningens kommande nummer.

„Väikesed paadid ja suur põgenemine“

Teise maailmasõja viimasel, 1944. aasta sügisel põgenes okupeeritud Balti riikidest üle tormise Läänemere Rootsi enam kui 30 000 inimest, peamiselt eestlased. Nende dramaatiliste sündmuste jäljed on veel tänapäevalgi Rootsi idarannikul alles. Mirja Arnshav (sünd 1977) on Rootsi mere ja transpordiajaloo muuseumite (SMTM) arheoloog ja teaduskoordinaator. Raamatu tõlkis eesti keelde Ivar Rüütli ja seda on võimalik osta Argo Kirjastuse kodulehelt.

„De små båtarna och den stora flykten“

Under andra världskrigets sista år, hösten 1944, flydde över 30 000 människor – huvudsakligen ester – från de ockuperade baltiska länderna över det stormiga Östersjön till Sverige. Spåren av dessa dramatiska händelser finns ännu i dag kvar längs Sveriges östkust. Mirja Arnshav (f. 1977) är arkeolog och forskningskoordinator vid Statens maritima och transporthistoriska museer (SMTM). Boken har översatts till estniska av Ivar Rüütli och kan köpas via Argo Kirjastuss webbplats.

Päikeseuskujad

Piret Jaaksi romaan „Päikeseuskujad“ on poeetiline rännak kahe Vormsi, Usisaare rannarootslastest õe – Maria ja Ida – ellu 1812. aasta suvel. Nende väike maailm, mida on seni hoidnud koos meri, keel ja esivanemate kombed, hakkab murenema, kui impériumi surve ulatub ka kõige kaugemate saarteni.

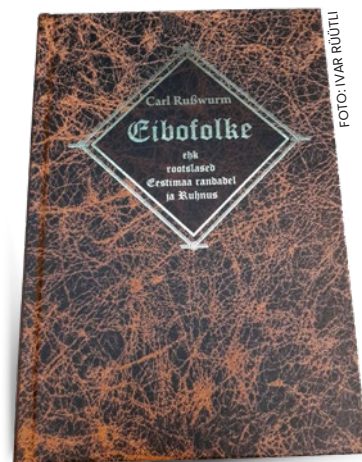

Soldyrkarna

Piret Jaaks roman Soldyrkarna är en poetisk resa in i livet för de två estlandssvenska systrarna Maria och Ida från Ormsö sommaren 1812. Deras lilla värld, som hittills har hållits samman av havet, språket och förfädernas traditioner, börjar falla sönder när imperiets makt når även de mest avlägsna öarna.

„Ka väike võib olla suur. Pakri saared pildikeeles“

Raamatu pealkiri sündis Pakri saartele eriomasest töigast, et Väike-Pakri on pindalalt suurem kui Suur-Pakri. Väljaandmist toetasid Eesti Kultuurkapital ja Lääne-Harju vald. Raamat on müügil Rannarootsi Muuseumis Haapsalus.

„Eibofolke ehk rootslased Eestimaa randadel ja Ruhnus“

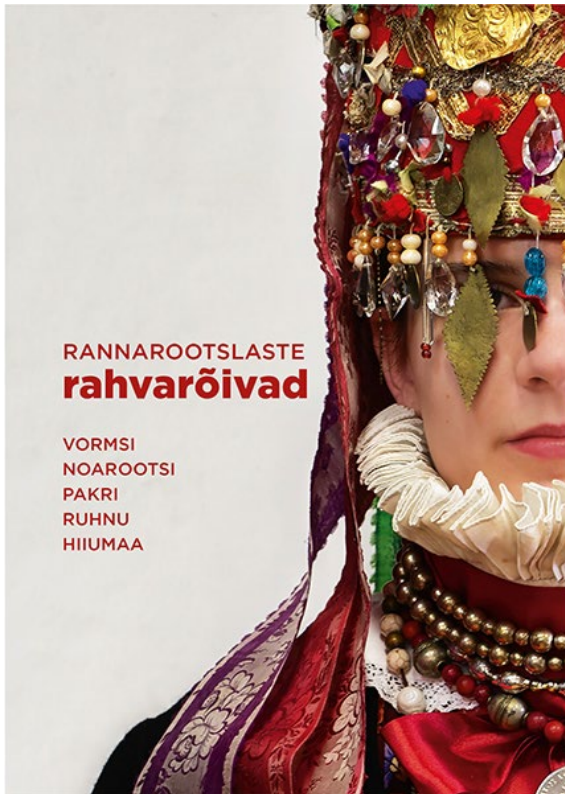
Kordustruk on ilmunud Eestirootsi Akadeemia initsiatiivil ühest olulisemast raamatust, Carl Russwurmi „Eibofolke ehk rootslased Eestimaa randadel ja Ruhnus“, mis ilmus esmakordselt saksakeelsena 1855. aastal. Eesti keelde tõlkis raamatu Ivar Rüütli aastal 2015. Raamat on müügil Rannarootsi Muuseumis Haapsalus ja Eesti Rahva Muuseumis Tartus.

Et nytryck av en av de viktigaste böckerna om estlandssvenskar har också kommit ut på initiativ av Estlandssvenskarnas akademi: Carl Russwurms verk „Eibofolke ehk rootslased Eestimaa randadel ja Ruhnus“ (på tyska: Eibofolke, oder die Schweden an den Küsten Ehstlands und auf Runö, 1855). Boken översattes till estniska av Ivar Rüütli år 2015. Den finns till försäljning på Aibolands museum i Hapsal och Estlands Nationalmuseum i Tartu.

„Även det lilla kan vara stort. Rågöarna i bildspråk“

Bokens titel bygger på det för Rågöarna karakteristiska faktumet att Lilla Rågö till ytan är större än Stora Rågö. Utgivningen har fått stöd av Eesti Kultuurkapital och Lääne-Harju vald. Boken finns till försäljning på Aibolands museum i Hapsal.

„Rannarootslaste rahvarõivad“

Eestirootslaste Kultuuriomavalitsus andis välja raamatu „Rannarootslaste rahvarõivad“, mis on rikkalikult illustreeritud rannarootsi alade rahvarõivaid tutvustav tervikteos. Raamat koondab endasse kõikide ajalooliste asulade rahvarõivaste valmistamise ja kandmise traditsioonid, kus rahvariite kandmine või allikad sellele on tänaseks säilinud. Raamatu artiklite autorid on Ivar Rüütli (sissejuhatuseks rannarootslaste asustuslugu ja eestirootslaste uurimisest), Juta Holst (rannarootslaseks olemisest ja Põhjamaade muuseumide kogudest). Seejärel Vormsi rahvarõivaste osa autoriteks on Kristina Rajando, Yngve Rosenblad ja Marju Tamm. Noarootsi piirkonda kirjeldab Violetta Riidas, Pakri saari koos Vihterpaluga Lembe Maria Sihvre, Ruhnut Külli Uustal ja Hiiumaad Helgi Põllo. 440 lk. Raamatu valmimist toetasid Eesti Rahvakultuuri Keskus, Eesti Kultuurkapital ja MTÜ Pakri Rannad.

Estlandssvenskarnas kulturförvaltning gav ut boken Estlandssvenskarnas folkdräkter, ett rikt illustrerat verk som presenterar folkdräkterna från alla historiska estlandssvenska bosättningsområden. Boken samlar kunskap om tillverkning och bruk av traditionella dräkter i de områden där dräktbärande traditioner eller källor fortfarande är bevarade. Artikelförfattarna är Ivar Rüütli (om estlandssvensk bosättningshistoria och forskning), Juta Holst (om identitet och museisamlingar i Norden), Kristina Rajando, Yngve Rosenblad och Marju Tamm (Ormsö), Violetta Riidas (Nuckö), Lembe Maria Sihvre (Rågöarna och Vippal), Külli Uustal (Runö) och Helgi Põllo (Dagö). 440 sidor. Utgivningen av boken möjliggjordes med stöd från Estniska Folkkulturcentret, Estlands Kulturkapital och MTÜ Pakri Rannad.

Raamat Bernhard Schmidtist

Eestirootslaste Kultuuriomavalitsus koostöös Argo Kirjastusega andis välja raamatu Naissaarelt pärit leiutajast Bernhard Schmidtist. Raamatu fookus on maailmakuulsa astro-optiku elutööl. Raamatu kolleegiumisse kuulusid: Kristina Rosen (naissaarlaste järeltulija), Ingvar Svanberg, Walter Stephani, Hele Kiimann, Mattias Reinholdson. Nõustasid ja tõlkisid: Maarja Madisson, Ivar Rüütli ja Matthias Bolliger. Raamat ilmus augustis eesti ja rootsi keeles eraldi. Raamatu sihtgrupp on kõik astronoomia huvilised ja Bernhard Schmidt elutööst huvitatud.

Boken om Bernhard Schmidt

Estlandssvenskarnas kulturförvaltning gav i samarbete med förlaget Argo ut en bok om uppfinnaren Bernhard Schmidt, bördig från Nargö. Boken fokuserar på den världsberömda astrooptikerns livsverk. Redaktionsgruppen bestod av Kristina Rosen (ätling till nargöbor), Ingvar Svanberg, Walter Stephani, Hele Kiimann och Mattias Reinholdson. Rådgivare och översättare: Maarja Madisson, Ivar Rüütli och Matthias Bolliger. Boken utkom i augusti och publicerades i två separata versioner – på estniska och på svenska. Den riktar sig till alla med intresse för astronomi och Bernhard Schmidts livsgärning.

KUI ME VEEL NOORED OLIME

Rannarootsi kultuuri taassünd 1990. aastail

Juturingis Rälby külamajas Vormsil osalesid Ene Sarapuu, Harry Rosenblad, Jonne Berggren ja Toivo Tomingas.

Esmalt meenutatakse „valge laeva“ saabumist ja kiriku taasõnnistamist aastal 1990, mil rohkem kui poolesaja aasta järel kohtusid kogukonnad Läänemere kahelt kaldalt – need, kes olid sunnitud jätma sünnikodud ja põgenema Rootsi, ning need, kes seda mingil põhjusel ei teinud ja jäid Eestisse.

Ene Sarapuu: „Rannarootsi kultuuri uuestiteadvustamine Vormsil tuli 1990-ndatel.“

Harry Rosenblad: „Teed olid kitsad ning bussiring liikus Vormsil 1990. aastal kahe kogukonna kohtumisel üht- ja teistpidi. Läksin ka Hulloosse, et üritusel osaleda, ja tee ääres hääletas rootslane. Kõik võeti peale, kes hääletasid, ja juhtus nii, et võtsin ühe naisterahva peale koos umbes 30-aastase mehega. Tahtsid vaadata pansionaati. Minu isa onu pidas Hulloos pansionaati ja nende ema, kes oli pärit Noarrootsist, oli olnud pansionaadis tööl. Näitasin neile isa talu ja ema talu. Kõige tähtsam oli ehtne suitsusaun, mis oli tema jaoks oluline. Tema jaoks oli see uunikum.“

Üritust (valge laeva tulek 1990) valmistas ette palju osapooli, sealhulgas külanõukogu (külanõukogu esimees oli Kägu), kogukond ja kogudus. Kõik see on talletatud Eestirootslaste Kultuuriseltsi väljaandes Ronor (ilmus aastail 1988–1996 – toim.). Uno oli külanõukogu sekretär ja mina (Ene Sarapuu) olin finantsist.

Ene Sarapuu: „Mulle meenub see, kuidas mustades nahktagides julgeolek otsis ürituse ajal pidevalt võimlust oma raadiosaatjate akusid laadida.“

Inimesed, kes Rootsist tulid, olid kodukohta külastades ühtaegu nii kurvad kui ka rõõmsad. Mõnel juhul polnud alles maja vundamentigi. Sellegipoolest olid kõik huvitatud oma kodukoha saatusest, uutest elanikest nende talus ja selle lõplikust saatusest Nõukogude okupatsiooni ajal.

Jonne Berggren: „Kõik olid väga pettunud, et ei saanud oma kodumajas ööbida.“ Mõni ööbis laevas, osad suudeti majutada pansionaatidesse ja osa ööbis kodudes.

Toivo Tomingas: „Mulle meenub, et Lasse Lindström on kirjutanud, et palus end maha panna metsa-

FOTO: SILVER RAIDLA / VISIT HAAPSALU

serval, sest tahtis jala külla tulla, et meenutada noorust. Ja jalutanud kodumajani välja. Majutust ta ei leidnud. Öömaja sai ta Dibys kellegi telgis.“ „Mina (Ene Sarapuu) majutasin Rootsist tulnud koori dirigenti ja ta naist enda juures kodus.“

Rahvast oli väga palju. Harry Rosenblad: „Kaks öde (Harry sugulased) tahtsid minna vanaisa koju, kus nad sündisid ja kasvasid. Soovisid, et voodi pandaks toas just selle seina äärde, kus me noorena magasime.“

Jonne Berggren: „Tuli Juhan Endam, kes on pärit sealt metskonna tagant: „Sina ära üldse pane tähele. See on minu maja.“ Võttis redeli ja läks põõningule, et vaadata, kas angerjarüsad on alles. Loomulikult neid enam ei olnud.“ Kohtumine oli esmakordne ja polnud teada, mida oodata kummalgi poolel. Teises kultuuris kasvunud inimestele ei osatud midagi süüa pakkuda. Ene Sarapuu meenutab: „Mina pakkusin hakklihakastet värs-kete kartulitega. Ja nad ütlesid, et oi, kui hea on see toit! Kogu suhtlus käis sõnaraamatuga. Toitlustamisega oli keeruline. Pakkisin neile ürituste ajaks võileivad kaasa.“

Keeleõpe, kogudus ja maareform

Esimene õpetaja oli Enno Turmen. Järgmine oli Anželika. Prooviti mitu korda keeleõpet anda. Võimalik oli õppida Haapsalu Rahvaulikoolis, kus sai fakultatiivselt õppida rootsi keelt päris pikka aega. Seeman an-

dis keeleõpet. Harry ütleb: „Minu lapsed on õppinud rootsi ja inglise keelt ning vene keelt pole nad üldse õppinud. Koolil oli sõpruskool Mõja saarel (saar Stockholm saarestiku keskosas – toim), seal õpetati fakultatiivselt rootsi keelt ja toimus ka õpilasvahetus. Lisaks koolile tekkis ka Vormsi kogudusele sõpruskogudus Nynäshamni (Nynäshamni vald asub Södermanlandi maakonnas – toim).” Lasse lõi sel ajal Värmdö kommuniga kontakti.

Toivo Tomingas: „Maken pildus koolis lastele komme. Vihastas hirmsasti ja palus mind vahendama, et lugu ära lõpetada. Rootsis käidi rääkimas maareformi tingimustest. Alguses tehti generaalprojekt ja registree-riti umbes kakssada inimest, kes olid toona huvitatud Vormsile suvekodu rajamisest. Omandireformi ajal tegeles dokumentide ja paberitega Ulle. Pärast Estonia laevahukku (ja tegelikult juba varem) projekt siiski lõpetati ning see ei teostunud, sest riigikogu ei nõustunud maid selliselt tagastama. Rootslastest tagasitulistajaid oli igas külas paar-kolm tükki. Tänapäevaks on need inimesed manalateele läinud ja nende järgmine põlvkond ei ole huvitatud Eestist nii, nagu nende vanemad olid.” Toivo Tomingas meenutab, kuidas SOV Rootsi noorema põlvkonna ühendus Nya Generation ei tegutsenud kuigi kaua. Ene käis Lindströmi Elle sünnipäeval. Lasse tädi Lydia käis mööda metsateed edasi ja tagasi ning külastas surnuaeda.

Mälestustes olid neil, kes siit läksid, teed ikka suuremad ja pikemad ning nüüd kohale tulles polnud kõik enam nii, nagu lahkudes mäletati. Kõrge mägi lapsepõlves näib tagasitulistajale mahavajununa. Nüüd kohapeal tundus neile, nagu seda kõike polekski olnud. Eks koroonaaeg rikkus omavahelise suhtluse järjepidevuses nii mõndagi ära.

„Olavipäev on jäänud traditsiooniliselt kahe kogukonna kohtumispaigaks. 1990-ndatel, kui Vormsi sai uuesti vallaks, alustas uuesti tegevust rahvatantsurühm. Sellest ajast tõusis huvi ka rahvariiete vastu. Rahvariie kantakse ja hoitakse au sees ning see tähendab, et ka rahvariiete valmistamise oskus on taastunud. Tüdrukud teevad koolis lõputööna rahvariiete komplekte,” mainib Ene Sarapuu. Arutatakse omavahel, kui mitut rahvarõivaelementi ühte komplekti kuulub. Ene on igal aastal kudunud ühe vardakoti. Mõni on nii suur, et arvutigi mahub sisse.

Faluni punane ja tuulikud

Kristiina Voldström tegi Vormsi majadest arhitektuurilise ülevaate. Rootslased töid alguses Faluni punase ja hiljem keedeti seda ise. Majad muutusid Vormsil punaseks. Rälby külamaja värv keedeti samuti ise ning aja jooksul on värv muutunud tumedamaks. Rälby tuuliku aitasid taastada praegused riigirootslased, kes tegid joonised mälu järgi. Tuulik kuulub külaseltsile, kellel ei õnnestunud seda pidevalt lahti hoida (probleem tekkis

külastest, sest ilma valveta polnud tuuliku avatuna hoidmine hea lahendus). Hiljem tehti tuuliku juurde külamaja ja Rootsi omanikud kinkisid tuuliku juurde kuuluva maa külaseltsile. Egel tegi tuulikudetailid valmis ja need toodi Eestisse. 1995. aastal külastas Vormsit Lennart Meri ja kuigi külamaja polnud veel valmis, käis president veski juures. Materjal, millest veski tehti, ei olnud kuigi hea – nüüd on tuulikud uuesti parandatud ja tõrvatud ning loodetavasti peab see ajale vastu. Mõnel pool Vormsil on tuulikute emapuud veel alles. 1990. aastate alguses oli veel igas külas viis-kuus veskit. Meenutatakse aegu, kus mõni tuulik veel alles oli. Dibys oli püsti veel viimane tuulik. Tööd on palju tehtud, kuid ehitusprojektid on kallid ja võtavad aega.

Vormsil pole kunagi olnud suhtumist, et keegi pole päris puhas rootslane või on „poolrootslane” – tähtis on, et ollakse pärandist huvitatud. Rahvariideid kõlbas ja kõlbas siiani kanda igapäev, kellele see oluline on.

Hiiu kannel ja toidupärand

Traditsioonilised on ka hiiu kandle laagrid. Marju Tamm ja Yngve Rosenblad on neid laagreid korraldanud. Eesti Rahva Muuseumist koguti infot. Ene on Noarootsiga püüdnud uurida toidupärandit. ERM käis ka kohapeal toidupärandit tutvustamas. Spuhl-Rotalia sorte ja retsepte tutvustati ka. Uus Vormsi toidu toorainet populariseeriv Vormsi kra:m (kram tähendab rootsi keeles kallistust) valmistab Vormsi toorainest ühiseid õhtusööke. Müügil oli Vormsi šokolaad ja leib.

Kuidas tundub tulevik?

Minu meelest on tulevik kindel ja on olemas neid, kes vormsilaste kultuuripärandist huvituvad. Muuseumi juures hoitakse pärandit tallel. Kultuuri edasikandmisel pole oluline, kas on rannarootsi taust või mitte. Harry Rosenblad: „Mul on viis last ja üks neist tunneb huvi.” „Koolis on ka rahvariideid tehtud ja neid osatakse kanda,” väidab Ene Sarapuu. Jonne Berggren: „Poisid ei tea rahvariiete kohta mitte midagi.” Enele on kõige rohkem meeldinud esimene kodukoha-aabits. Selle idee alusel on tehtud sarnaseid aabitsaid mujalgi. Kooli õppekavas on rahvariiete tegemine, kuid integreeritud pärandiõpet eraldi ei ole. Suvised lastelaagrid tutvustavad pärandit. Kooli õppekavaga pole pärand otseselt seotud, kuid matkadel tutvustatakse kodukoha legende, mis on samuti oluline, ja kodukoha loodust tuntakse hästi. „Iga päev käid mööda teed ja metsa väga ei satugi,” tõdeb Ene Sarapuu. Harry meenutab veel, et vanasti jõudsid Diby lapsed Hulloosse ehk ainult suvel. Koolis käidi Norrbys. Rälby inimesi enamasti ei tundki ja kokku saadi pigem kirikus. Borrby oli hoopis teisest maailmast ning sumbkülade elanikud ei suhelnud – nüüdki on samamoodi, et omavahel eriti ei suheldagi. Solbi käis lastega Riksdagis; koolidevahelist suhtlemist oli 1990. aastail rohkem.

NÄR VI ÄNNU VAR UNGA

Den estlandssvenska kulturens återuppvaknande på 1990-talet

I samtalet i byhuset i Rälby på Ormsö deltog Ene Sarapuu, Harry Rosenblad, Jonne Berggren och Toivo Tomingas.

Först minns man ”vita skeppets” ankomst och återinvigningen av kyrkan år 1990, då människor från Östersjöns båda stränder möttes igen efter mer än ett halvt sekel – de som hade tvingats lämna sina hem och fly till Sverige och de som av olika skäl stannade kvar i Estland.

Ene Sarapuu: ”Återupptäckten av den estlandssvenska kulturen på Ormsö började på 1990-talet.”

Harry Rosenblad: ”Vägarna var smala och bussarna körde åt båda hållen när de två grupperna möttes på Ormsö 1990. Jag åkte också till Hullo för att delta i evenemanget, och vid vägkanten stod en svensk och liftade. Alla som liftade fick åka med, och det råkade bli så att jag tog upp en kvinna tillsammans med en man i trettioårsåldern. De ville se pensionatet. Min fars farbror drev pensionat i Hullo, och deras mamma, som kom från Nuckö, hade arbetat där. Jag visade dem min fars gård och min mors gård. Det viktigaste var den äkta rökbastun, som betydde mycket för henne. För henne var den ett unikum.”

Evenemanget (vita skeppets ankomst 1990) förbereddes av många olika parter, bland annat byrådet (vars ordförande var Kägu), lokalsamhället och församlingen. Allt detta finns dokumenterat i Estlandssvenska Kultursamfundets tidskrift Ronor (utgiven 1988–1996 – red.). Uno var sekreterare i byrådet och jag (Ene Sarapuu) arbetade med ekonomin.

Ene Sarapuu: ”Jag minns hur säkerhetspolisen, klädd i svarta skinnjackor, under evenemanget ständigt letade efter en plats där de kunde ladda batterierna till sina radiostationer.”

De som kom från Sverige var både ledsna och glada när de besökte sin hembygd. I vissa fall fanns inte ens husgrunden kvar. Trots det var alla intresserade av vad som hade hänt med deras hemtrakter, vilka som nu bodde på gården och vilket öde den hade fått under den sovjetiska ockupationen.

Jonne Berggren: ”Alla var mycket besvikna över att de inte fick övernatta i sina barndomshem.” Några sov ombord på båten, andra inkvarterades på pensionat och några hemma hos ortsbor.

Toivo Tomingas: ”Jag minns att Lasse Lindström skrev att han bad att få stiga av vid skogsbrynet, eftersom han ville gå till byn till fots för att återuppleva sin ungdom. Han gick hela vägen till sitt barndomshem.

Någon logi fick han inte. Till slut fick han övernatta i någons tält i Diby.” ”Jag (Ene Sarapuu) inkvarterade dirigenten för kören från Sverige och hans hustru hemma hos mig.”

Det var väldigt mycket folk. Harry Rosenblad: ”Två systrar (Harrys släktingar) ville gå till morfars hus där de föddes och växte upp. De ville att sängen skulle ställas intill just den vägg där de hade sovit som unga.”

Jonne Berggren: ”Juhan Endam, som kom från trakten bakom skogsvaktarbostället, sade: ”Bry dig inte om mig. Det här är mitt hus.” Han tog en stege och gick upp på vinden för att se om ålryssjorna fanns kvar. Det gjorde de förstås inte.”

Mötet var det första i sitt slag, och ingen visste vad man kunde förvänta sig. Man visste inte heller vad man skulle bjuda människor som vuxit upp i en annan kultur på.

Ene Sarapuu minns: ”Jag serverade köttfärssås med färskpotatis. Och de sade: ”Åh, så god maten är!” All kommunikation skedde med hjälp av en ordbok. Det var inte lätt att ordna maten. Jag gjorde smörgåsar åt dem som de kunde ta med sig under evenemangen.”

Språkundervisning, församlingen och jordreformen

Den första läraren var Enno Turmen. Nästa var Anželika. Flera gånger försökte man ordna undervisning i svenska. Under lång tid gick det också att läsa svenska som frivilligt ämne vid Medborgarinstitutet i Hapsal. Seeman undervisade där.

Harry säger: ”Mina barn har läst svenska och engelska, men inte ryska. Skolan hade en vänskola på Möja (en ö i mellersta Stockholms skärgård – red.), där svenska undervisades som frivilligt ämne och där det också förekom elevutbyte. Församlingen på Ormsö fick dessutom en vänförsamling i Nynäshamn (Nynäshamns kommun ligger i Södermanlands län – red.).” Lasse knöt också kontakt med Värmdö kommun.

Toivo Tomingas: ”Maken kastade godis till barnen i skolan. Han blev väldigt upprörd och bad mig hjälpa till att få slut på det. I Sverige diskuterades villkoren för jordreformen. Först gjordes ett övergripande projekt och omkring tvåhundra personer registrerades som då var intresserade av att bygga ett sommarhus på Ormsö. Under äganderättsreformen var det Ulle som skötte do-

kumenten och pappersarbetet. Efter Estonias förlisning (och egentligen redan tidigare) lades projektet ändå ned och genomfördes aldrig, eftersom riksdagen inte gick med på att återlämna mark på det sättet. I varje by fanns det två eller tre återvändare från Sverige. I dag har de gått bort, och nästa generation är inte lika intresserad av Estland som deras föräldrar var.”

Toivo Tomingas minns också att SOV:s ungdomsförening i Sverige, Nya Generation, inte var verksam särskilt länge. Ene besökte Elles Lindströms födelsedag. Lasses faster Lydia gick fram och tillbaka längs skogsvägen och besökte kyrkogården.

För dem som hade lämnat Ormsö levde minnena kvar av bredare vägar och längre avstånd. När de återvände var inte allt längre som de mindes det. Berget som hade känts högt i barndomen verkade nu ha sjunkit ihop. På plats upplevde de att mycket av det de mindes inte längre fanns kvar. Coronapandemin bröt dessutom den kontinuitet som hade funnits i kontakterna mellan människor.

Olofsdagen, folkdräkter och kulturarv

Ene Sarapuu: ”Olofsdagen har förblivit den traditionella mötesplatsen för de två gemenskaperna. När Ormsö åter blev en egen kommun på 1990-talet återupptog folkdansgruppen sin verksamhet. Då väcktes också intresset för folkdräkter på nytt. Folkdräkten används fortfarande med stolthet och hålls högt i ära, vilket också betyder att kunskapen om hur den tillverkas har återupplivats. Flickorna gör folkdräkter som sitt slutarbete i skolan.”

Samtalet kommer in på hur många delar en komplett folkdräkt egentligen består av. Ene berättar att hon varje år har stickat en nålväska. Några är så stora att det till och med ryms en dator i dem.

Falurött och väderkvarnar

Kristiina Voldström gjorde en arkitektonisk översikt över husen på Ormsö. Svenskarna tog först med sig falurödfärgen, och senare började man koka den själv. Husen på Ormsö blev röda.

Färgen till byhuset i Rälby kokades också på plats, och med åren har den blivit mörkare.

Väderkvarnen i Rälby återuppbyggdes med hjälp av rikssvenskar, som ritade den ur minnet. Kvarnen tillhör byaföreningen, som inte lyckades hålla den öppen hela tiden. Problemet var besökarna – utan tillsyn var det ingen bra lösning att låta kvarnen stå öppen.

Senare byggdes byhuset intill kvarnen, och de svenska markägarna skänkte marken kring kvarnen till byaföreningen. Egel tillverkade kvarndelarna, som sedan transporterades till Estland.

År 1995 besökte Lennart Meri Ormsö, och trots att byhuset ännu inte var färdigt besökte presidenten kvarnen.

Materialet som användes till kvarnen var inte av särskilt god kvalitet. Numera har den restaurerats på

nytt och tjärats, och förhoppningsvis kommer den att stå emot tidens tand. På vissa håll på Ormsö finns fortfarande kvarnarnas mittstolpar kvar.

I början av 1990-talet fanns det fortfarande fem–sex kvarnar i varje by. Deltagarna minns den tid då några av kvarnarna ännu stod kvar. I Diby stod den sista kvarnen fortfarande kvar. Mycket arbete har lagts ned, men byggprojekten är dyra och tar tid.

På Ormsö har man aldrig haft inställningen att någon inte skulle vara en ”riktig” svensk eller bara ”halvsvensk”. Det viktiga är att man är intresserad av kulturarvet. Folkdräkten har alltid kunnat bäras av alla som tycker att den är betydelsefull.

Härjedalsfiol och mattraditioner

Även härjedalsfiolslägren har blivit en tradition. Marju Tamm och Yngve Rosenblad har arrangerat dem. Information samlades in från Estlands nationalmuseum. Tillsammans med Nuckö har Ene försökt utforska mattraditionerna. Estlands nationalmuseum besökte också Ormsö för att presentera den lokala matkulturen. Även Spuhl-Rotalias sorter och recept presenterades.

Det nya initiativet Vormsi kra:m, som lyfter fram råvaror från Ormsö (ordet kram betyder på svenska en omfamning), ordnar gemensamma middagar med lokala råvaror. Ormsöchoklad och bröd från Ormsö fanns också till försäljning.

Hur ser framtiden ut?

Jag tycker att framtiden ser ljus ut. Det finns människor som intresserar sig för ormsöbornas kulturarv. Vid museet bevaras kulturarvet. För kulturarvets fortlevnad är det inte avgörande om man har estlandssvensk bakgrund eller inte. Harry Rosenblad: ”Jag har fem barn, och ett av dem är intresserat.” Ene Sarapuu: ”I skolan har man också sytt folkdräkter och man vet hur de ska bäras.” Jonne Berggren: ”Pojkarna kan ingenting om folkdräkter.” Ene tycker allra bäst om den första hembygdsabc-boken. Utifrån den idén har liknande abc-böcker tagits fram också på andra håll. I skolans läroplan ingår tillverkning av folkdräkter, men någon särskild undervisning i kulturarv finns inte. Sommarlägren för barn förmedlar kulturarvet. Kulturarvet ingår inte direkt i skolans läroplan, men under vandringar berättas hembygdens sägner, vilket också är viktigt, och barnen lär känna den lokala naturen väl. Ene Sarapuu: ”Varje dag går man längs vägen, men ut i skogen kommer man nästan aldrig.” Harry minns också att barnen från Diby förr egentligen bara kom till Hullo på sommaren. I skolan gick de i Norrby. Människorna från Rälby kände man oftast inte ens till, utan man träffades främst i kyrkan. Borrby var som en helt annan värld och invånarna i de små byarna umgicks inte med varandra – och så är det till viss del fortfarande. Solbi besökte Riksdagen med barnen. Under 1990-talet förekommer samarbete mellan skolorna.

KALENDER

Aibolandi kalender, sh Rootsis asuva kogukonna sündmused. Rohkem infot kogukondade tegemistest leiad valdada kodulehtedelt Eestis, visitaiboland.ee veebileheküljelt ning kultuuriühingute kodulehtedelt Eestis ja Rootsis, sh veebilehelt www.estlandssvenskarna.org.

Näitus „Viis pruuti“ on jõudnud Hiiumaale, Kassari muuseumimajja.

Näitus Hiiumaa Muuseumis „Kärdla: rootsi küla, saksa alev, eesti linn“ kuni 27. jaanuarini 2027.

Näitus „Hoppet 100“ Rannarootsi Muuseumis.

Näitus „Viikingid enne viikingeid“ muuseumis Vrak (Stockholm) kuni 2026. a. oktoobrini.

JUULI

- 1.–8.04 RUHNU viiulilaager
- 6.–12.04 OSMUSSAAR Osmussaare külaselts toimetab Osmussaarel
- 3.–5.04 VÄIKE-PAKRI sitsijaki kursus
- 11.04 NOAROOTSI Kodukandipäev
- 11.–17.04 NOAROOTSI Riguldi/Noarootsi kojupöördumise nädal
- 12.–14.04 RUHNU Stick-talko
- 19.04 VILIVALLA kalmistupüha
- 22.04 RUHNU Magdaleenapäeva tähistamine
- 24.04 RUHNU soki kudumise töötuba
- 26.04 NAISSAAR jumalateenistus Naissaare kabelis ja palvus kalmistul
- 28.04 VORMSI mälestusjumalateenistus
- 29.04 VORMSI Olavipäeva jumalateenistus

AUGUST

- 1.08 RANNAROOTSI MUUSEUM Vanasadama turg ja suitsukalategu
- 9.–11.08 RUHNU käsitöölaager
- 12.–16.08 VORMSI talharpa-laager
- 13.08 RANNAROOTSI MUUSEUM Hans Pöhli 150. sünniaastapäeva tähistamine
- 20.08 EESTI taasiseseisvumispäev
- 29.08 NOAROOTSI Vähipidu Österbys korraldab SOV Eesti
- 30.08 Muinastulede öö

SEPTEMBER

- 18.–20.09 PRANGLI Eesti Saarte noorte pärimuspäevad

OKTOOBER

- 17.–18.10 VORMSI saarte pärimustantsude päev

NOVEMBER

- 8.11 Arhiivipäev SOV Eesti Majas
- 29.11 Jõulukohv SOV Eesti Majas
- 30.11 Andresepäev. Ruhnu kultuuripäev

DETSEMBER

- 13.12 Luutsinapäev/Luciadag

Aibolands kalender bl a evenemanger i Sverige. Mer information om lokala aktiviteter finns på kommunernas webbplatser i Estland, på Visitaiboland.ee samt hos olika kulturföreningar i Estland och Sverige – bland annat på www.estlandssvenskarna.org.

Utställningen „Fem estlandssvenska brudar“ på Dagö i Kassari museum till den 23. juli 2026.

Utställningen vid Hiiumaa Muuseum ”Kärdla: svensk by, tysk köping, estnisk stad” till den 27 januari 2027

Utställningen „Hoppet 100“ i Aibolands Museum.

Utställningen „Vikings Before Vikings“ i museet Vrak i Stockholm till oktober 2026.

JULI

- 1.–8.07 RUNÖ Fiolläger
- 3.–5.07 LILLA RÅGÖ Kursen kring bomullsjackor
- 11.07 NUCKÖ Hembygdsdag
- 11.–17.07 NUCKÖ Rickul/ Nuckö Hbf firar hemvändarveckan
- 12.–14.07 RUNÖ Stick-talko
- 19.07 VILIVALLA Kyrkodag
- 22.07 RUNÖ Magdalenas dag
- 24.07 RUNÖ Workshop för strumpstickning
- 26.07 NARGÖ Nargödagen med gudstjänst i Nargö kapell och andakt på kyrkogården
- 28.07 ORMSÖ Minnesgudstjänst i St. Olofs kyrka
- 29.07 ORMSÖ Gudstjänst i S:t Olofs kyrka med efterföljande kaffe på hembygdsgården i Sviby

AUGUSTI

- 1.08 AIBOLANDS MUSEUM, Gamla hamnens marknad, rökt fisk.
- 9.–11.08 RUNÖ Hantverksläger
- 12.–16.08 ORMSÖ Talharpas läger
- 13.08 AIBOLANDS MUSEUM Hans Pöhl 150
- 20.08 ESTLANDS återsjälvständighetsdag
- 29.08 NUCKÖ SOV Estland kräftfest
- 30.08 Natt av forntida ljus

SEPTEMBER

- 18.–20.09 WRANGÖ Estlands Öarnas Ting, Öarnas ungdoms traditions dag

OKTOBER

- 17.–18.10 ORMSÖ Öarnas traditional dansens dag

NOVEMBER

- 28.11 Arkivdag hos SOV
- 29.11 Advenstkaffe hos SOV
- 30.11 RUNÖ Kulturdag

DECEMBER

- 13.12 Luciadag

Näitus "Hoppet 100"

Utställning "Hoppet 100"

Kahvekuunar Hoppeti 100. sünniaastapäeva raames avati 6. juunil 2026 Rannarootsi Muuseumis väike näitus purjelaeva ajaloost. Näitus tutvustab, mis eesmärgil laev omal ajal ehitati ning millistele rännakutele aeg on ta viinud. Avamisele olid oodatud kõik Hoppeti sõbrad ja huvilised. Külastajad on teretunud kaasa võtma oma mälestusi Hoppetist – olgu see jutt, foto või muu meenutus. Need kogutakse muuseumis kokku ja lisatakse näitusele, mis hakkab aja jookslu täienema ning veelgi sisukamaks kasvama.

Näituse avamisel jagus juba meenutusi, sest ma-hub ju saja aasta sisse nii mõndagi. Ja miks mitte heita ettevaatlik pilk kuunari järgmisesse sajandisse?

Isamband med firandet av kaffelsko-narens Hoppets 100-årsjubileum

öppnades den 6 juni 2026 en liten utställning om skutans historia på Aibolands museum. Utställningen berättar för vilket ändamål Hoppet en gång byggdes och vilka resor tiden har fört det på. Alla Hoppets vänner och intresserade var varmt välkomna. Besökarna uppmuntras också att bidra med sina egna minnen av Hoppet – i form av berättelser, fotografier eller andra minnessaker. Materialet samlas in av museet och blir en del av utställningen, som successivt kommer att växa och fördjupas.

Redan vid invigningen delades många minnen, för under hundra år hinner mycket hända. Och varför inte också ta en försiktig blick mot skonaren under de kommande hundra åren?

SAARA
KIRJASTUS

MININÄITUS

VIIS RANNAROOTSI PRUUTI

8. JUUNI–23. JUULI 2026

HIIUMAA MUUSEUMI KASSARI NÄITUSEMAJAS

25. JUULI–30. SEPTEMBER 2026

VORMSI TALUMUUSEUMIS

SÜGISTALV 2026

RANNAROOTSI MUUSEUMIS

Leedriõiejook

KAIRI-LIIS HABICHT

20–25 öiekobarat
2–3 sidrunit või 3–4 laimi
1,5 l vett
1,5 kg suhkrut
50 g sidrunhapet

VALMISTAMINE:

1. Pese ja koori sidrunid või laimid.
2. Eemalda koortelt sisemine valge kiht nii, et jääb alles pealne kollane või roheline kooreosa.
3. Pressi tsitrustelt välja mahl.
4. Aseta leedriõied koos koortega suurde nõusse.
5. Aja suhkur, sidrunimahl ja vesi keema, veendudes, et suhkur oleks lahustunud.
6. Võta suhkrulahus tulelt ja sega juurde sidrunhape.

7. Kalla lahus õitele peale, nii et õied oleks kaetud.
8. Sule nõu kaanega ja lase võimalikult jahedas seista 1 nädal, iga päev õisi segades.
9. Kurna, vala steriliseeritud pudelitesse ja sule.

Jooki võib hoida külmikus, keldris või sügavkülmas. Soovides jooki pikemalt toatemperatuuril säilitada, tuleks suhkru kogust suurendada.

Värskendav ja mõnus on see jook kuumal päeval jääkuubikutega ja stiliseeritav väga erinevate lisanditega igapäev fantaasia piires. Olen lisanud näiteks rabarberit või -mahla, õunamahla, vaniljet, kaneeli ja kardemoni. Kõik need annavad omalaadse maitsekombo.

MUST LEEDER

- Eestisse jõudis must leeder munkade ja mõisnike abiga ning on oma külmaõrnuse tõttu levinud peamiselt saartel ja Lääne-Eestis.
- Tartu Ülikooli botaanika kollektsoonides on teda mainitud nimede all „ledri“ ja „must leedripuu“, mida kasutati juba 19. sajandil nohu, kõha ja palaviku vastu.
- Hiiuemaal seondub leeder selgelt Rootsi ajaga. Hiiu-Suuremõisa lossi aednik tõi mõisaparki leedri taime, kuna usuti, et see kaitseb lossi kõige halva eest.
- Vanarahva uskumuste järgi tuli leedrisse suhtuda aukartusega, usuti, et leeder kaitseb inimesi ja ka maja, mille lähedal ta kasvab.
- Maja ees kasvav leedripõõsas kaitseb mitte ainult nõidade ja kurjade vaimude eest, vaid tõrjus ka pikset ja tuld.
- „Korja jaaniõöl musta leedri õisi, pane või sisse või söö ära, siis sel aastal sul enam palavikku ei tule,“ õpetas rahvameditsiin.
- Leedriõied sisaldavad flavonoide nagu kvartsetiin ja rutiin, mis pidurdavad põletikureaktsioonides osalevate ainete (nt tsütokiinide) tootmist. Seeläbi väheneb palavik, lihaskeskkond ja limaskestade turse.
- Traditsiooniliselt on leedriõieteed kasutatud histamisvahendina gripi ja külmetuse ajal.
- Leedripuuõisi võib kasutada näiteks lõõgastavaks vahendiks vannivees, lisaks meeldivale lõhnale mõjuvad õied rahustavalt ka ärritunud nahale.
- Kosmeetikaski on leedriõied kasutatud leidnud – need rahustavad nahka ja aitavad vähendada punetust.

SVART FLÄDER

- Svart fläder kom till Estland med munkar och godsägare och har, på grund av sin känslighet för kyla, främst spridits på öarna och i västra Estland.
- I Tartu universitets botaniska samlingar nämns den under namnen ledri och must leedripuu, och användes redan på 1800-talet mot förkylning, hosta och feber.
- På Dagö förknippas flädern med den svenska tiden. Trädgårdsmästaren vid Hiiu-Suuremõisa herrgård planterade fläder i herrgårdsparken, eftersom man trodde att den skyddade mot allt ont. Enligt folktron skulle flädern behandlas med vördnad. Den ansågs skydda både människor och huset där den växte.
- En fläderbuske framför huset skyddade inte bara mot häxor och onda andar, utan även mot blix och eld.
- ”Plocka svartfläderblommor på midsommarnatten, lägg dem i smör eller ät dem, så får du ingen feber det året”, lärde folkmedicinen.
- Fläderblommor innehåller flavonoider som quercetin och rutin, vilka hämmar ämnen som deltar i kroppens inflammatoriska reaktioner. Därigenom minskar feber, muskelvärk och svullnad i slemhinnorna.
- Traditionellt har fläderblomste använts som svett-drivande medel vid influensa och förkylning.
- Fläderblommor kan även användas i badvatten. Förutom sin behagliga doft verkar de lugnande på irriterad hud.
- Även inom kosmetiken används fläderblommor – de lugnar huden och hjälper till att minska rodnad.

Fläderblomsdryck

KAIRI-LIIS HABICHT

20–25 fläderblomsklasar
2–3 citroner eller 3–4 limefrukter
1,5 l vatten
1,5 kg socker
50 g citronsyra

TILLAGNING:

1. Tvätta och skala citronerna eller limefrukterna.
2. Skär bort det vita innerskalet så att endast det yttersta gula eller gröna skalet återstår.
3. Pressa ur saften.

4. Lägg fläderblommorna och skalen i ett stort kärl.
5. Koka upp vatten, socker och citronsaft tills sockret har löst sig.
6. Ta kastrullen från värmen och rör ner citronsyran.
7. Häll den heta lagen över fläderblommorna så att de täcks helt.
8. Täck kärlet och låt stå svalt i en vecka. Rör om bland blommorna en gång om dagen.
9. Sila saften, håll upp den på steriliserade flaskor och förslut.

Saften kan förvaras i kylskåp, kylare eller frys. Om du vill förvara den längre tid i rumstemperatur bör mängden socker ökas.

Servera gärna med isbitar under varma sommardagar. Smaken kan varieras efter eget tycke – prova till exempel att tillsätta rabarber eller rabarbersaft, äppeljuice, vanilj, kanel eller kardemumma. Varje ingrediens ger saften sin egen karaktär.

KÄSITÖÖ / HANTVERK

Keeda ise faluni punane värv

Koka din egen falurödfärg

Karustele pindadele

25 liitrit vett
1,5 kg raudsulfaati
1,25 kg peenikest rukkijahu
1,5 kg värnitsat
4 kg falun-punast värvimulda

Siledatele pindadele

25 liitrit vett
2 kg raudvitriooli ehk raudsulfaati
1,25 kg rukkipüüli
2 kg värnitsat
4 kg falun-punast värvimulda

För ohyvlade ytor

25 liter vatten
1,5 kg järnvitriol
1,25 kg fint rågmjöl
1,5 kg kokt linolja
4 kg faluröd pigmentjord

För hyvlade ytor

25 liter vatten
2 kg järnvitriol
1,25 kg siktat rågmjöl
2 kg kokt linolja
4 kg faluröd pigmentjord

VALMISTAMINE:

Aja vesi keema ja lisa raudsulfaat. Lase sulada ning lisa siis tugevasti kloppides rukkijahu. Keeda 15–30 minutit ning vala sisse värnits ja värvimuld. Keeta teist sama palju veel ja värv ongi valmis värvimiseks. Soovitav on värvida soojalt, aga võib ka jahtunult.

- Retsepti kogused on mõeldud ca 120–130 m²-le.
- Ühe keskmise välikempsi jaoks võta umbes 1/10 retseptis antud kogustest.
- Võid kasutada ka teisi looduslikke muldpigmente.

TILLAGNING:

Koka upp vattnet och tillsätt järnvitriolen. Låt den lösa sig och vispa sedan ner rågmjölet under kraftig omrörning. Låt blandningen sjuda i 15–30 minuter. Tillsätt därefter linoljan och den faluröda pigmentjorden. Låt koka ytterligare 15–30 minuter. Därefter är färgen färdig att användas. Den stryks helst varm, men kan också användas efter att den har svalnat.

- Receptet räcker till cirka 120–130 m².
- För en genomsnittlig utedass räcker det med ungefär en tiondel av receptets mängder.
- Andra naturliga jordpigment kan också användas.

ALLIKAS/KÄLLA: "Soome-rootsi värvide õpetus-käsiraamat", Kuessaare 1936

Noarootsi kodukandipäevad Nuckö hembygdsdagar

11.- 15.07.2026

11.07. kl 12 - 16.30

Mikogårdeni taluhoovil

Avatud hoovikohvik ja
vanakraamiturg, kohalikud
käsitöötooted jm.

Esinevad: TuviMäruliHärrad,
Noarootsi tantsijad ja
lauljad, segarahvatantsurühm

Vormsilt

Filmid Noarootsist

12.07. kl 14 Rooslepa kabelis

kontsert-palvus - esineb
vanamuusikaansambel

Rondellus

15.07. kl 18 Mikogårdeni taluhoovil

„Adama, meie ja muud laulud”

Sofia Joons & Katrin Laidre duo - Riguldi ja Noarootsi
laulupäränd.

 LÄÄNE-NIGULA VALD

NOAROOTSI KOGUDUS

Rickul/Nuckö
Hembygdsförening

EESTI KULTUURKAPITAL